

**TEORIJA
SPOLA**

**GENDER
THEORY**

Peter Gabor
**SOCIOLINGVISTIČNE
RAZLIKE
MED SPOLOMA
ALI STEREOTIPI
DRŽIJO?**

117-152

PETER GABOR
ŠPEGLOVA 5
SI-3320 VELENJE

::POVZETEK

MOŠKI IN ŽENSKI SPOL se med seboj razlikujeta. Živita na istem planetu, zato se najbrž ni moč strinjati z videnjem, da spola pripadata popolnoma različnima svetovoma, vsekakor pa razumevanje med njima prav / tudi zaradi razlik ni idilično in nekonfliktno. Na nesrečo - ali pa na srečo...

Tako moški kot ženske kot eno izmed oblik komunikacije uporabljamo jezik. Pričujoči tekst s pomočjo dognanj sociolingvistike poskuša odgovoriti na vprašanje ali *oni* in *one* 'govorimo' isti jezik na enak način oz. če ga ne (če obstajajo razlike), katere in kakšne te razlike so. In zakaj se pojavljajo.

Gljučne besede: komunikacija, jezik, sociolingvistika, spol, sociolingvistične razlike med spoloma, stereotipi

ABSTRACT

SOCIOLINGVISTIC DIFFERENCES AMONG MALE AND FEMALE GENDER; DO STEREOTYPES TELL THE TRUTH?

Male and female gender differentiate one from another. They both live on the same planet; because of that fact it is probably not possible to agree with the statement that man and women belong to entirely distinct worlds; but on account of distinctions, understanding between them is not idyllic and free of conflicts. Unfortunately – or fortunately...

Both men and women use language as one of the tools of communication. The aim of this paper is to answer the question do they (men and women) speak the same language the same way or if they don't – what sort of differences occur and why. These questions are to be answered with the help of discoveries in the field of sociolinguistics.

Key words: communication, language, sociolinguistics, gender, sociolinguistic differences among male and female gender, stereotypes

::UVOD

Kot je videti, ljudje ne moremo živeti brez stereotipov; stereotipi nam s tem, ko poenostavljajo kompleksno stvarnost oz. jo poenostavljamo, olajšujejo življenje v smislu vnaprej pripravljenih odgovorov na zahteve situacij, v katerih se znajdemo itd. Stereotipi obstajajo o veliko različnih pojavih, tudi o razlikah

med spoloma - ni pa nujno, da so odraz realnega stanja stvari. Kaj o nekaterih izmed njih pravi *sociolingvistika*? Ali *moški* stereotip o tem, da ženske nikoli ne povedo nič pametnega, drži? In zakaj *ne*? Ali *ženski* stereotip o tem, da se moški ne znajo pogovarjati, drži? In zakaj *da*?

V pričujočem tekstu so najprej z namenom umestitve tematike v širši okvir na kratko predstavljeni *komunikacija, jezik, sociolingvistika* in *spol*. Sledi predstavitev *nekaterih sociolingvističnih razlik med spoloma* z navedbo *možnih vzrokov* za njihovo pojavljanje. Področje (sociolingvističnih) razlik med spoloma je v zadnjih letih predmet naraščajočega zanimanja tako lingvistov in sociologov, kot tudi antropologov, psihologov... 'Fond dognanj' je precej obsežen – namen sestavka je bil zajeti 'najznačilnejše' oz. najbolj vidne razlike med spoloma v uporabi jezika oz. v 'jezikovanju'.

::KOMUNIKACIJA

Leach (2002) razlikuje tri aspekte človeškega vedenja:

1. *naravne biološke aktivnosti človeškega telesa* – dihanje, utripanje srca, metabolični procesi itd.
2. *tehnično delovanje*, ki služi spreminjanju fizičnega stanja zunanega sveta – kopanje luknje v zemljo, kuhanje jajca...
3. *ekspresivno (izrazno) delovanje*, ki bodisi enostavno govori nekaj o pravem stanju sveta bodisi je njegov cilj, da le – tega spremenijo z metafizičnimi sredstvi.

V nadaljevanju poudarja, da teh treh aspektov nikoli ni moč medsebojno popolnoma ločiti. Celo akt dihanja je ekspresiven – dihanje govori, da sem še vedno živ. Tudi najpreprostejše tehnično delovanje ima tako biološke kot ekspresivne implikacije. Če si skuham skodelico kave, to ne samo spremeni stanje zunanega sveta, pač pa obenem stimulira moje notranje metabolične procese, in to nekaj 'govori'. Način, na katerega pripravljam kavo in sredstva, ki jih uporabljam tokom procesa dajejo informacijo o mojem kulturnem zaledju.

Človek se torej ves čas izraža – ves čas svojega življenja komunicira. Komunikacija je skupna vez med človekom in družbo, katere del je. Komunikacijo lahko najpogosteje opredelimo (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) kot proces oddajanja, pošiljanja in sprejemanja informacij. Beseda komunikacija izhaja iz latinskega glagola *con – muno*, kar pomeni povedati, prenesti oz. oznaniti. Pri komunikaciji človek deli z drugimi svoje lastno znanje, sposobnosti in stališča in to v obliki gestikuliranih, govornih ali pisnih sporočil. Definicije, ki trdijo, da komunikacija obstoji samo med ljudmi, so nesprejete, saj so preozke, ker ne zajemajo npr. komunikacije med živalmi. Komunikacija

je, lahko rečemo, posredna interakcija med enotami, ki se ustvarja z *znaki*. V še ožjem smislu lahko komunikacijo definiramo kot *interakcijo*, ki se vrši preko znakov. Komunikacija je vedno interakcija. Samo tedaj, ko se znaki uporabljajo v interakcijskem odnosu, lahko govorimo o komunikaciji. Znaki so dražljaji, kar pomeni, da so to procesi, ki izzovejo neko reakcijo in delujejo na obnašanje posameznika. Rus (1999) komunikacijo definira kot posebno dogajanje, poseben proces socialne izmenjave, in sicer socialne izmenjave različnih pomenov (lahko rečemo tudi: *informacij*), izraženih z določenimi znaki, pri čemer skuša vsak od komunikatorjev doseči določen *cilj*.

Glede na funkcijo (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) razlikujemo dve glavni vrsti znakov:

1. *simbole*, ki imajo označevalno funkcijo reprezentiranja. Uporabljamo jih za označevanje stvari, odnosov, idej itd. najvažnejši simboli so besede.
2. *signale*, ki imajo ekspresivno funkcijo. So izraz nekega stanja v organizmu, ki se spontano pojavlja; npr. trenutni izraz na licu... Nameščen nasmešek ima simbolično funkcijo.

... Interakcija (dejanje, ukrepanje) je širši pojem od komunikacije (Rus 1999). Vsaka interakcija je nujno tudi komunikacija, čeprav ne vedno in nujno tudi verbalna. Dobesedni prevod interakcije je medsebojno delovanje oz. medsebojno vplivanje. Komunikacija je sporočanje oz. medsebojno sporočanje. Različni načini medsebojnega sporočanja so praviloma nujna sestavina medsebojnega delovanja. Rus (prav tam) povzema, da je komunikacija torej vedno tudi akcija ali pa vsaj določena raven (del, sestavina) določene akcije (dejavnosti, dejanja, aktivnosti). Bolj specifično lahko rečemo (Pehnc et al., brez letnice), da je komunikacija sporočilo, ki ga pošiljatelj pošlje prejemniku z namero, da bi vplival na njegovo *vedenje*. ... Vsakršno ravnanje v medsebojnih odnosih je neka oblika komuniciranja. In ker vedno ravnamo, pomeni, da tudi vedno komuniciramo. Vsaka komunikacija (Rus 2000) je dinamična celota dveh procesov, ki se izmenjujeta pri vsakem komunikatorju v dvosmerni komunikaciji. To sta procesa *socialne zaznave* in proces oblikovanja sporočil oz. *sporočanje*. ... Oba procesa sta medsebojno soodvisna.

Leach (2002) razločuje med *neposredno* in *posredno* komunikacijo. Pri nekaterih oblikah komunikacije prejemnik ekspresivnega delovanja pošiljatelja tolmači neposredno. Jaz govorim, vi poslušate; jaz pokimam z glavo, vi vidite, da sem jaz to storil. V drugih primerih pa je zveza posredna. Jaz pišem pismo in ustvarim zbir znakov in simbolov na kosu papirja; čez nekaj časa vi prejmete ta papir in tolmačite, kar sem jaz napisal. Obseg posredne komunikacije je zelo širok. Ljudje ves čas preživimo v tolmačenju ekspresivnih delovanj soljudi.

Komunikacijo je moč razdelati na njene sestavne dele. Komunikacija med

dvema osebama (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) vključuje sedem temeljnjih elementov:

1. Namere, misli in čustva pošiljatelja, ki so ga privedla do tega, da pošlje sporočilo
2. Pošiljatelj *vkodira* sporočilo, to je, prevede svoje namere, misli in čustva v sporočilo, ki je primerno za pošiljanje.
3. Pošiljatelj pošlje sporočilo prejemniku.
4. Sporočilo se prenaša po kanalu (npr. glas, pisana beseda itd.)
5. Prejemnik dekodira sporočilo, to je, interpretira njegov pomen
6. Interpretaciji sporočila sledi notranji odziv prejemnika
7. V vsaki od navedenih faz je določen šum. Šum je vsak element, ki moti proces komunikacije (npr. *predsodki*, neustreznost izražanja, predhodne izkušnje, drugi zvoki iz okolja itd.).

Učinkovita komunikacija je tista, pri kateri prejemnik interpretira sporočilo pošiljatelja tako, da kot je slednji pričakoval. Pogosto se zgodi, da komunikacija ni najbolj učinkovita. Vzrok je v šumu, ki je lahko emocionalne ali socialne narave.

Socialno zaznavanje v komunikaciji (Rus 2000) poteka kot zaznavanje *neverbalnih* in *verbalnih* značilnosti. Za človeka ja značilna (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) uporaba verbalne komunikacije, vendar tudi pri njem ni edina, saj obenem uporablja tudi nešteto neverbalnih komunikacijskih znakov. Neverbalna komunikacija je lahko samostojen in pomembne način sporočanja, s katerim se izrazi, kar izgovorjene besede ne povedo. Je pomembne vidik socialnega obnašanja ljudi. Neverbalno komuniciranje (Rus 2000) naj bi bilo težje kontrolirati kot verbalno komuniciranje. Zato naj bi bila neverbalna komunikacija verodostojnejši pokazatelj 'komunikatorjeve notranjosti' kot pa je to verbalna komunikacija. Veredostojnost in prepričljivost tega, kaj se pove, je odvisna od tega, kako se to pove. Če *kaj* ni usklajeno ali pa je celo v nasprotju s *kako*, govorimo o t.i. nekongruentni komunikaciji. Argyle s sodelavci (1970, prav tam) je na podlagi eksperimentalnega preverjanja učinkovitosti neverbalnih in verbalnih znakov sklepal, da so neverbalni znaki pomembnejši od verbalnih – ko sta bila neverbalna in verbalna komponenta sporočila v konfliktu, je bila verbalna praviloma neučinkovita. Mehrabial in Ferris (1967) sta poskušala biti celo zelo natančna. Relativno učinkovitost verbalne komunikacije, tona glasu in obraznih znakov sta izrazila z razmerjem 7: 38: 55. Moscovici in Plon (1966) pa sta v eni svojih raziskav prišla do rezultatov, ki so v nasprotju z večinskimi postavkami o večji pomembnosti neverbalnih znakov komunikacije za komunikacijsko uspešnost. Fraser (1990, prav tam) meni, da ni težko obrazložiti navideznega nasprotja eksperimentalnih rezultatov, ki se nanašajo na relativno pomembnost vpliva verbalne in neverbalne komunikacije – šlo naj

bi za različne vrste komunikacije. V Moscovicijevem eksperimentu je bila le – ta *reprezentacijska*, v eksperimentu Mehrabiana in Ferrisa pa *interpersonalna* komunikacija. V prvem primeru (Moscovicijev eksperiment) je šlo predvsem za prenos informacij v diskusiji, ki se je nanašala na filme. V drugem primeru (Mehrabian in Ferris) pa je šlo za stališča, ki so jih zastopali komunikatorji. V drugem primeru so neverbalni, zlasti pa nelingvistični komunikacijski sistemi... povedali več kot pa verbalni oz. lingvistični.

Moč je torej reči, da jezik kot tak (sistem simbolov, značilen za človeško vrsto), čeprav je zelo pomemben oz. celo ključen za človeški rod,¹ po vsej verjetnosti vsaj v neposredni interpresonalni komunikaciji ni nosilec sporočila v največji meri. Možni razlog za takšno 'nesorazmerje' je zelo verjetno relativno pozna vzpostavitev jezikovnih izraznih sredstev v evlucijskem razvoju človeka oz. njegovih neposrednih prednikov. Pred pojavom jezika kot sredstva komunikacije so človekovi predniki najbrž milijone let komunicirali z neverbalnimi izraznimi sredstvi.²

::JEZIK

Južnič (1983) opozarja, da definirati jezik sploh ni enostavno. Sam pojem 'jezik' je v ohlapni rabi in že etimološki izvor v velikem številu jezikov, tako tudi v slovenskem, kaže na mnoge dvoumnosti. Celo v strokovni literaturi se prepletata dva ekstrema. Po eni definiciji naj bi bil jezik vsak sistem znakov – tako je mogoče govoriti o 'jeziku signalov' ali celo o jeziku cestne signalizacije, o jeziku umetnosti in jeziku delfinov. V zoženem smislu pa zlasti jezikoslovci radi govorijo le o jezikih, ki jim je moč reči 'etnični jeziki' in ki so... konkretizacija splošne človeške sposobnosti govora.

¹... jezik (Spender 1987, prav tam) je fundamentalen za človeškost (*glej tudi poglavje Jezik*).

²Človek je komuniciral (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) od nekdaj. Prvotni človek tisoče let nazaj še ni poznal jezika in pisanja, vendar je bil sposoben izražati se s pomočjo zvočnih simbolov in kretnj. Takšna oblika komuniciranja je bila zelo omejena. Prenesti natančen pomen kretnje ali zvoka ni bilo lahko. Tudi nikakršne organizirane metode za zapisovanje v korist bodočih rodov ni bilo. Primitivni človek je pri svojih tavanjih v naravi odkril nov način komunikacije. Začel je označevati svojo pot; puščal je kamenje ali vrezoval znamenja na drevesna debla med lovskimi pohodi, da bi ga ta znamenja vodila na poti domov. Z razvojem sposobnosti kontroliranja ognja je oblikoval dimne signale, da bi druge obvestil o najdeni hrani ali o nevarnosti. Ob opazovanju neba ponoči je človek opazil polno luno in zvezde. S pomočjo zaznamovanja palic ali kamnov je lahko človek spremljal tek dni, mesecev in letnih časov. Pri tej obliki komunikacije so imeli simboli bolj natančan pomen in simboli so ostali na razpolago bodočim rodovom. Mnogo stoletij je preteklo, preden se je zgodilo nekaj pomembnega v razvoju komunikacij. Človek je začel udomačevati živali in se ukvarjati s poljedelstvom, kar mu je omogočilo, da je živel na enem mestu. Tako se je pričelo življenje v skupnosti. Znotraj skupnosti je človek posedoval živali in zemljo, skupna dogajanja pa je delil z drugimi člani svoje skupine. Da bi zabeležil te stvari, je človek risal simbolične slike na lončene posode in les. Življenje v skupnosti je tudi pospešilo razvoj jezika, kajti za uspešno življenje v skupnosti je bilo potrebno *sodelovanje, izmenjava idej in sporočil*... Za bolj podrobno razdelavo možnih teorij o izvoru jezika glej tudi npr. Južnič (1983); Lingvistična antropologija.

Jezik (Šterk 2005) je prototip sistema simbolov. Verbalna komunikacija je omogočena (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) z uporabo govornega jezika, ki je za človeka najvažnejši simbolični sistem. Čeprav se termina 'govor' in 'jezik' pogosto uporabljata v istem pomenu – tako z enim kot z drugim označujemo simbolični sistem, ki leži na besedah, ustvarjenih in kombiniranih po določenih pravilih – ju je potrebno razlikovati. To razlikovanje je v lingvistiko (B.T., brez letnice), od koder so to in še druga tri njegova razlikovanja (*diahronično* – *sinhronično*, *sintagmatično* – *asociativno*, *označevalec* – *označenec*³) prevzele tudi družbene vede, vpeljal začetnik strukturalizma de Saussure; *parole* (fr.) pomeni govor v smislu dejanskega izražanja – po analogiji se nanaša tudi na družbeno obnašanje dejanskih posameznikov. *Langue* (fr.) pa je 'jezik' v smislu jezikovne strukture ali slovnice – po analogiji je to lahko slovnica tako kulture kot tudi jezika. *Govor* (Bošnjak – Orešnik, brez letnice) je sistem glasov in glasovnih kombinacij, katere posameznik proizvaja v svojih govornih organih. Govor kot sistem komunikacije, *skupen za neko skupino ljudi*, imenujemo *jezik*. Sporazumevanje je možno, ker med uporabniki določenega jezika obstaja ujemanje (dogovor) o kodiranju in dekodiranju simbolov – *delijo si isti jezikovni kod*. Ni vsak jezik zasnovan na glasovih. Jezik lahko temelji na slikah in njihovih kombinacijah, na gibih – jezik gluhtonemih, neglasovni jezik je Morsejeva abeceda itd. Jezik ima vse značilnosti, ki jih imajo drugi simbolični sistemi, kot tudi tiste, ki so odlike jezika kot posebno izgrajenega simboličnega sistema.⁴

Dobzhansky (1982) smatra zmožnost tvorjenje simbolov in uporabo simboličnih jezikov za najznačilnejšo človeško moč... Posedovanje simboličnega jezika je ena od najvažnejših, če ne celo najvažnejša značilnost, ki človeka razlikuje od živali. Človek (Južnič 1983) je najtesneje zvezan s sposobnostjo

³*Diahronično* – *sinhronično*; de Saussurejevo (B. T., brez letnice) razlikovanje med diahroničnimi in sinhroničnimi študijami jezika je bil njegov najpomembnejši odmik od sodobnikov. V svojih predavanjih je dal enakovreden pomen sinhroničnim študijam (jezik v določenem časovnem trenutku), medtem ko so lingvisti v njegovem času predvsem prisegali na diahronijo (spremembe jezika skozi čas). *Sintagmatično* – *asociativno* (*paradigmatično*); sintagma je besedna zveza, v kateri je ena beseda glavna, druga pa podrejena (tudi besedna zveza sploh); asociacija je povezava med posameznimi pojmi, predstavami – tako, da ena izzove drugo. *Označevalec* – *označenec*; označevalec je beseda ali simbol, ki stoji za neko stvar, označenec pa je tista stvar, za katero beseda ali simbol stoji. Ta dva elementa skupaj predstavljata tisto, kar je de Saussure imenoval 'znak', katerega glavna karakteristika je, da je arbitrarren (poljuben). S tem je mislil na to, da ni nekega naravnega odnosa med fonološkimi lastnostmi beseda in njenim pomenom. De Saussure (B.T., brez letnice) je hotel razumeti, kako lahko zvoki, ki jih proizvaja človeški glas, med posamezniki prenašajo sporočila, ki imajo nek pomen. Po njegovem naj bi jezik deloval tako, da se posamezne enote kombinirajo in ponovno kombinirajo glede na *določena pravila*, kot so npr. tista pri sintaksi (način kombiniranja besed v stavek; slovnični odnos med elementi / besedami stavčne strukture) in pravila, ki vodijo organiziranost stavkov pri govoru.

⁴To so med drugim tudi *dualnost* – določenim znakom ustrezajo določeni pomeni; *neodvisnost znakov* – znaki niso vezani samo na eno konkretno situacijo, razlikujejo se od tistega, kar označujejo; *arbitrarnost* – znaki so umetni po poreklu, konstruirani, možno je konstruirati nove; *signifikantnost* – so nosilci pomena in kažejo lastnosti tistega, kar označujejo.

govora in močjo jezika v svojem očlovečenju, razvoju in ohranjanju svoje človeškosti in napredovanju v svoji človeškosti. Skorajda bi lahko rekli, da ima jezik ključno mesto in pomen v vsem, kar je lastno človeku. Očitna je medsebojna odnosnost med nevrofiziološko evolucijo človeka, njegovim izhodom iz živalskega sveta z delom, s katerim je postal družbeno in kulturno bitje, človekovo vse bolj zapleteno naravo in njegovo zgodovino prav v povezavi s 'ključem zgodovine', kar je prav jezik.⁵

Danes se večina lingvistov strinja (Wardhaugh 2002), da je znanje, ki ga o jeziku oz. o jezikih, ki jih govorijo, posedujejo govorci, precej abstraktno. To je znanje o pravilih in principih in o načinih, na katere je moč povedati in narediti stvari z glasovi, besedami in stavki in ne samo znanje o specifičnih glasovih, besedah in stavkih. To je vedenje o tem, kaj je v jeziku in česa v njem *ni*; je vedenje o možnostih, ki jih jezik nudi in o tem, kaj je v jeziku nemogoče. To znanje razlaga, kako je možno, da razumemo stavke, ki jih še nismo slišali in 'odklonimo' druge kot *neslovnicihne* – v smislu, da jih jezik ne dopušča.

Sposobnost govorjenja jezika (Barfield 1997) pri ljudeh je v kontrastu z genetično posredovanimi komunikacijskimi simboli nekaterih drugih vrst (npr. čebelji ples) moč pridobiti samo preko zunanje stimulacije. V odsotnosti zunanjih dražljajev, kot pri npr. divjih otrocih, človeški otroci ne osvojijo jezika. Bolj specifično, pridobitev človeškega jezika vključuje interakcijo med notranjimi predispozicijami za jezik in dražljaji s strani govorcev jezika iz otrokovega okolja. Otroci osvojijo jezik, ki se govori okoli njih, ne glede na to ali je to jezik njihovih bioloških staršev ali ne.

Jezik je tudi *kulturni fenomen* (Rus 2000). Etnolingvistika skuša razložiti, kako si ljudje s pomočjo jezika 'razlagajo svet'. Jezik študira v odnosu do okolja, v katerem se pojavlja. Vprašanje (Goddared et Patterson 2000), ali je jezik preprosto neposredna odslikava sveta okoli nas, je predmet razprav že mnogo stoletij. Npr. antični grški filozof Sokrat se je spraševal ali med objektom in njegovim imenom obstaja notranja povezava. V bolj nedavnem času sta si lingvist Edward Sapir in psiholog Benjamin Lee Whorf zastavila isto vprašanje... Njun zaključek je bil, da ljudje glede tistega, kar se nahaja okoli nas, nismo zgolj pasivni zapisovalce le – tega v jezik; prej kot to projeciramo svoje ideje na svoje okolje kot rezultat jezika, ki ga govorimo. *Sapir – Whorfova*

⁵... Domnevamo tudi lahko (Južnič 1983), da je vse, kar kar je doseženo v 40.000 letih človekove predzgodovine, prav verjetno sprožil jezik in se v tem v procesu kulturnega razvoja tudi sam razvijal. Sploh si ni mogoče zamišljati tega napredka, če bi bil človek nem. Prav verbalna komunikacija je vodila k siloviti ekspanziji vrste homo sapiens. Pred milijoni let je bila evolucija, biološka in še posebej kulturna, dokaj počasna. Še tradicije tako imenovane kamene dobe so obstajale skoraj sto tisoč let, ne da bi se bistveno spreminjale. Pred omenjenimi 40.000 leti pa je prišlo do izjemne pospešitve in to je mogoče vezati za sposobnost govora in moč jezika.

hipoteza pravi, da, ko osvajamo jezik, osvajamo načine razmišljanja – konceptualne sisteme oz. konceptualne mreže, ki pa se jih ne zavedamo, ker se nam zdijo / občutimo jih kot ‘naravne’. Na nek način je to podobno paru očal, ki smo se jih navadili nositi. In ta očala so naša kultura. Monaghan et Just (2000) pišeta, da sta Sapir in Whorf preko zbranih jezikovnih podatkov iz različnih kultur dokazala, da so kategorije kot prostor, čas, številke... ‘dane’ na različne načine v različnih jezikih. ...Orientacije, posredovane z jezikom, vplivajo na niz prepričanj, institucij in vedenj. Hipoteza (Dobzansky 1982), ki jo je sugeriral Sapir (1921), objavil pa Whorf (1956) je v moderni lingvistiiki spodbudila mnogo zanimivih raziskovanj in domnev. Njun postulat je, da jezik, ki ga govorimo, ni samo prenosnik, pač pa tudi oblikovalec našega mišljenja. Jezik je daleč od tega, da je samo tehnika komuniciranja, jezik usmerja pozornost govorcev in jim nudi poenostavljene (srbsko *uobičajene*) moduse za razčlenjevanje izkušenj v smiselne kategorije. Z odnosom (Rus 2000) med jezikom in kognicijo (zlasti z mišljenjem) so se in se ukvarjajo številne teorije. Ena od najbolj znanih je Sapir – Whorfova hipoteza. Znana je pod imenom *hipoteza jezikovne relativnosti*. Ta hipoteza poudarja, da jezik določa kognicijo.

Dobzansky (1982) ugotavlja, da, če Sapir – Whorfova hipoteza drži, potem je jezik eden od kanalov, preko katerih dotična kultura, v kateri posameznik ‘biva’, oblikuje njegovo osebnost. Navaja Lee – ju (1956), ki trdi, da ljudje iz kulture, ki je različna od naše, ne samo, da drugače ravnajo, temveč je tudi osnova njihovega vedenja drugačna od naše. Njihovi postopki počivajo na drugačnih premisah; njihova percepcija stvarnosti je drugačna in le - to sistemizirajo drugače. Pri tej sistemizaciji ima jezik veliko vlogo⁶. Mnenje med lingvisti (Dobzansky 1982), do katere mere je moč uporabiti Sapir – Whorfovo hipotezo pri razlaganju različnih načinov mišljenja med različnimi ljudmi, so deljena. Ta hipoteza je v največji meri učinkovita pri primerjavi evropskih jezikov z njimi nesorodnimi jeziki. Tudi tu hipoteza ni najbolj trdna; npr. Hocket (srbsko *Hoket* 1954, prav tam) je medsebojno primerjal angleški in kitajski jezik in ugotovil, da so razlike med jeziki (z Whorfovske točke gledanja), ki jih je moč najnatančneje definirati, obenem tudi najtrivialnejše. Bolj kot je razlika s te točke gledanja pomembna in opazna, toliko težje jo je potrditi (srbsko *utvrditi*). Hipoteza jezikovne relativnosti (Rus 2000) je

⁶Na primer, v jeziku prebivalcev (Dobzansky 1982) Trobriandskih otokov ni komparativa – oni osebo ocenjujejo ločeno, edino s točke osebe same, ne pa v primerjavi z drugimi. Namesto “boli me glava”, pripadnik indijanskega naroda Wintu (srbsko *Vintu*) reče “jaz glava boli”, izraz “moje roke so vroče”, pa se v jeziku Wintu glasi “jaz roke sem vroče”. Po Lee – ju (1956), je osnova mišljenja Wintu indijancev izkušnja, da stvarnost – končna resnica – obstaja neodvisno od človeka. Človekova izkušnja aktualizira to realnost, drugače pa ne vpliva na njeno obstojanje (srbsko *bicé*).

bila preverjana v različnih kulturnih okoljih. Eno izmed področij, na katerih je bila preverjana, je tudi področje senzorno – vizualne percepcije barv. V tem primeru naj bi ta hipoteza pomenila to, da se lahko zaznavajo samo tiste barve, ki se lahko v določeni kulturi tudi poimenujejo. V prvi polovici sedemdesetih let je npr. Roscheva pokazala, da lahko člani plemena Dani, ki poznajo samo dva izraza za barve, vizualno diferencirajo večje število barv (Hayes 1994, prav tam)...

Ugotovitve Hocketa in Roscheve ter ostalih raziskav (glej tudi zbornik *Language and Culture*, ki ga je uredil Hoijer 1954; omenjen v Dobzansky 1982) zelo verjetno ne pomenijo, da je teorija jezikovnega relativizma na majavih tleh; po vsej verjetnosti pa ni moč trditi da npr. pripadniki različnih jezikovnih tradicij živijo v popolnoma različnih svetovih – kot pri večini stvari tudi tu ekstremizem najverjetneje ne ustreza realnemu stanju stvari. Četudi pripadniki različnih kulturnih krogov drugače strukturirajo ter posledično tudi drugače doživljajo npr. čas, prostor, barve, sorodstvene odnose..., si obenem delijo izjemno veliko skupnih oz. vsaj podobnih pogledov na stvarnost. Najbrž je moč reči, da so bazično človeške stvari, t.j. tiste, ki nas 'delajo' ljudi (t.i. medkulturne univerzalije⁷), v veliki meri enake, ne glede na to, na kateri strani neba oz. zemlje živimo. Pripadniki različnih kultur se (če si tega seveda želijo) lahko razumejo... Nenazadnje so med različnimi kulturami vedno obstajali stiki, ki jih je moč označiti kot medsebojno vplivanje; na to medsebojno vplivanje je moč gledati bodisi kot na vzrok bodisi kot na posledico v veliki meri enakega 'človeškega podstata'... Nenazadnje pripadniki vseh človeških kultur govorijo oz. uporabljajo jezik kot sredstvo komunikacije... Zanimive in vznemirljive so tako razlike kot tudi podobnosti med različnimi jezikovnimi matricami in / ali kulturami...

::SOCIOLINGVISTIKA

Sociolingvistika je termin (Barfield 1997), ki je bil skovan v petdesetih letih 20. stoletja z namenom povezave lingvistične in sociološke perspektive v smislu obravnave tematik glede mesta jezika v družbi; glavni namen je bil nameniti pozornost socialnemu kontekstu jezikovne diverzitete. Sociolingvistika je tesno povezana z socialnimi znanostmi, še posebej s sociologijo, antropologijo, socialno psihologijo in pedagogiko. Ukvarja se z študijem

⁷Globinska struktura vseh kultur (Godina 1995), ne glede na siceršnje površinske razlike, naj bi bila identična. Ta identična struktura naj bi vodila tudi v nekatere identične rešitve v konkretnih kulturah, predvsem pa seveda v vse tiste, ki med kulturami pravzaprav ne variirajo. S to problematiko se je zadnjih dvajset let ukvarjalo veliko antropologov, še posebej pa t.i. kognitivna antropologija, katere cilj je "definirati temeljne kulturne kategorije in procese" (Thompson et Roper, brez letnice).

multilingvističnosti, socialnih dialektov, govorno interakcijo, odnosom do jezika, jezikovnimi spremembami...

Sociolingvistika 'se sprašuje' (Hymes 1980) o *odnosu* med lingvistiko in sociologijo. Glavna odlika sociolingvističnega pristopa je v tem, da opazuje jezik začeniši z njegovo družbeno matrico. Funkcije in konteksti uporabe jezika združujejo tisto, kar *strukturalni opis*⁸ sam za sebe lahko pušča nepovezano.⁹

Za radikalni sociolingvistični pristop obstajajo tri obvezne delovne predpostavke:

1. vsak družbeni odnos s seboj nujno 'potegne' in / ali vzpostavljanje komunikacijskih sredstev, ki se smatrajo za le – tega značilni oz. specifični
2. komunikacijska sredstva bodo torej glede na to 'ustrojena' na način, ki ga morda ni moč oddvojiti od danega družbenega odnosa
3. komunikacijska sredstva so torej na razpolago pogojem, s katerimi se regulirajo družbeni odnosi, njihova narava in posledice.

Sociolingvistika je definirana (Coates 1993) kot študij jezika v njegovem socialnem kontekstu. Študij jezika v njegovem socialnem kontekstu v bistvu pomeni študij *lingvističnih variacij*. V različnih socialnih kontekstih bo posameznik govoril drugače – *stilistična variacija*. Še več, govorci, ki se med seboj razlikujejo glede npr. starosti, spola, socialnega razreda, etnične pripadnosti, se bodo v svoji govorici med seboj razlikovali celo v enakem socialnem kontekstu – *socialna variacija*. Sociolingvistiko zanimajo tako stilistične kot socialne variacije. Cilj sociolingvistike (prav tam) ni samo opis lingvističnih variacij in socialnega konteksta, znotraj katerega se le- te pojavljajo, pač pa tudi demonstracija medsebojne povezanosti jezika in družbe. Sociolingvistične študije odkrivajo, da lingvistične variacije niso naključne, temveč strukturirane; strukturirane lingvistične variacije določajo in so določane s strukturiranimi socialnimi variacijami, ki jih je moč najti v govorni skupnosti. Ko si poglobljeva ogledamo katerikoli jezik (Wardhaugh 2002), vedno znova odkrijemo, da v njem obstaja precejšnja interna variabilnost in da govorci konstantno uporabljajo

.....
⁸Strukturalizem (B.T. brez letnice) v lingvistiki je študij splošnih principov, po katerih naj bi delovali jeziki. Glavna predstavnika oz. začetnika (Barfield 1997, po B.T., brez letnice) strukturalne lingvistike sta Ferdinand de Saussure in Roman Jakobson. De Saussure je menil, da se enote pomena v jeziku vzpostavljajo kot sistem razlik; vsaka enota 'pridobi' svojo vrednost oz. pomen preko različnosti v odnosu do drugih enot v sistemu. Slovnica in strukturne lingvistične forme na vseh ravneh, čeprav so sistemske, niso zavestne – govorec je zmožen prepoznati pravilne oz. nepravilne oblike, ne da bi bil zmožen artikulirati pravila.

⁹Strukturalna lingvistika (Hymes 1980) je bila zamišljena kot disciplina, ki je v zelo majhni meri ali pa sploh ne, zainteresirana za družbo. Njen delokrog je bila analiza tistih aspektov jezika, ki pripadajo kraljestvu forme kot take. Potreba po postavljanju vprašanj, ki bi pridonela k spoznavanju tistih, ki jezik uporabljajo, o govornih dejanjih in govornih skupnostih, za katere se predpostavlja, da se vzpostavljajo preko skupne izkušnje in na nekaterih općih principih, je bila neznatna.

mного različnih možnosti, ki jim jih le – ta nudi. Nihče ne govori enako ves čas in ljudje zaradi veliko različnih razlogov vedno ‘raziskujejo’ odtenke jezika, ki ga govorijo. Posledica tega ‘dogajanja’ je nekakšen paradoks;¹⁰ medtem ko bi mnogi lingvisti najraje gledali na dotični jezik kot na homogeno celoto in na posameznega govorca kot na govorca, ki uporablja samo en govorni stil – z namenom kreiranja najmočnejše možne generalizacije –, bo ta jezik dejansko kazal precejšnjo interno variabilnost in govorca, ki bi uporabljal samo en govorni stil, ne bo moč najti (če pa že, se bo zdel v tem aspektu, če že ne v drugem, v veliki meri ‘abnormalen’).

V govoru (Wardhaugh 2002) posameznega govorca torej lahko obstajajo precejšnje variacije, toda obenem so možne interne variacije določenega jezika omejene z jasnimi / razločnimi mejami; nihče ni svoboden, da, kar se tiče jezika, počne vse, kar si zaželi. Besed ni moč izgovarjati na vsakršen način, ni moč drastično spreminjati besednega reda v stavkih glede na npr. razpoloženje. Če nekdo stori katero od naštetih stvari, bo rezultat nesprejemljiv, lahko celo žlobudranje. Variacije, ki so dovoljene oz. sprejemljive, so omejene in meje je moč opisati s precejšnjo natančnostjo. V vsaki skupini ljudi poleg drugih norm obstajajo tudi določene norme jezikovnega vedenja. Če član dotične skupine želi pripadati tej skupini, mora (med drugim) te norme upoštevati oz. uporabljati v svoji verbalni komunikaciji.¹¹

Jezik je v bistvu (prav tam) set predmetov (ang. items), ki jih Hudson (1996) imenuje ‘lingvistični predmeti’; to so zvoki, besede, slovnične strukture itd. Ti predmeti so predmet zanimanja jezikovnih teoretikov, kot je npr. Chomsky. Na drugi strani pa socialni teoretiki, še posebej sociologi, poskušajo razumeti, kako je strukturirana družba in kako ljudem uspe živeti skupaj. V tem smislu uporabljajo koncepte, kot so moč, razred, status, solidarnost, prilagajanje, obraz (ang. face), spol, vljudnost itd.

¹⁰Chomsky (Wardhaugh 2002), brez dvoma najvplivnejši teoretični lingvist poznega dvajsetega stoletja, je ob mnogih priložnostih razpravljal, da mora lingvist, če želi odkriti pomembne stvari o jeziku, glede jezika in jezikovnega vedenja poskušati razločevati med tistim, kar je pomembno in tistim, kar ni pomembno. Pomembne ‘zadeve’, včasih se jih poimenuje tudi *jezikovne univerzalijske zadeve*, zadevajo učljivost vseh jezikov, karakteristike, ki so vsem jezikom skupne ter pravila in principi, ki jih govorci očitno upoštevajo pri konstrukciji in interpretaciji stavkov; manj pomembne ‘zadeve’ se nanašajo na to, kako posamezni govorci uporabljajo specifične oblike izražanja, ko se zanjdejo v različnih situacijah. Chomsky razlikuje (prav tam) tudi med *kompetenco* (ang. *competence*) in *performanco* (ang. *performance*). Trdi, da je lingvistova naloga, da ugotovi, kaj govorci vedo o jeziku, ki ga govorijo t.j. njihovo kompetenco, ne pa, kaj s svojim jezikom ‘delajo’ t.j. njihovo performanco. Mnogi lingvisti doživljajo ‘socialno’ teoretiziranje Chomskega kot precej sterilno aktivnost, saj eksplicitno odklanja vsakršno zanimanje za odnos med jezikom in tistimi, ki ga uporabljajo.

¹¹Noben socialni sistem (Eriksen 1995) ne more obstajati brez pravil, ki določajo, kaj je dovoljeno in kaj ni – takšna pravila, bodisi javno postavljena / zahtevana, bodisi ‘implicitna’, so norme – prisotne so v vseh aspektih življenja. Za vse norme je značilno, da so povezane s sankcijami; na splošno obstajajo tako pozitivne kot negativne sankcije – sistem sankcij, ki se ‘sproži’, ko se norme prekrši, je moč imenovati socialna kontrola.

Jezik in družba (Wardhaugh 2002) sta povezana na veliko različnih načinov. Med jezikom in družbo obstaja nekaj možnih povezav:

1. Ena je, da socialna struktura bodisi vpliva, bodisi določa lingvistično strukturo in / ali vedenje.
2. Druga je nasprotna prvi; lingvistične strukture in / ali vedenje bodisi vplivajo, bodisi določajo socialno strukturo – to je pogled, ki se 'skriva' za Sapir – Whorfovo hipotezo (glej poglavje Jezik), za trditvami Bernsteina¹² in mnogih, ki trdijo, da je jezik prej kot govorniki lahko seksističen¹³
3. Tretja možna povezava je, da je le – ta dvosmerna; jezik in družba vzajemno vplivata en na drugega (dialektični pogled).
4. Četrta možnost je predpostavka, da med jezikovno strukturo in družbo ne obstaja nikakršna povezava, da sta ta dva 'pojava' neodvisna eden od drugega. Inačica tega pogleda bi bila trditev, da so ne glede na to, da takšna povezava morda obstaja, trenutni poskusi določiti le – to, bistveno prezgodnji z ozirom na to, kar vemo tako o družbi kot o jeziku.

Sociolingvistika (prav tam) poskuša razumeti, na kakšen način sta jezik in koncepti, kot so moč, spol, razred... povezani med seboj. Gumperz (1971) je poudaril, da je sociolingvistika poskus poiskati / odkriti korelacije med socialno in lingvistično strukturo in opazovati kakršnokoli spremembo, ki se pojavi. Korelacija pokaže samo odnos med dvema variablama – katera je vzrok kateri oz. katera primarno vpliva na katero, pa iz korelacije ni moč sklepati...

Nekateri raziskovalci (prav tam) so uvedli razlikovanje med sociolingvistiko oz. *mikro – sociolingvistiko* ter sociologijo jezika oz. *makro – sociolingvistiko*. Coulmas (1997) piše, da mikro sociolingvistika raziskuje, kako socialne

¹²Bernstein (Mićunović; iz uvoda v Bernstein 1979) je proučeval družbeno pogojenost govornega razvoja; ko je ugotovil, da je analiza odnosa med jezikom in družbenimi razredi elementarni predpogoj za reševanje teh problemov, se je lotil raziskovanja vloge jezika v procesu socializacije učencev, povezave jezikovnega in kognitivnega razvoja ter oblik družbene kontrole in njihovih 'prenašalcev'. Bernstein trdi, da razlika v jezikovnem kodu v govoru med otroci iz delavskega razreda (omejen jezikovni kod) in otroci, ki pripadajo srednjemu razredu (razširjen jezikovni kod), ni vprašanje slovnice sistema, dialekta ali žargona, pač pa vprašanje različnih uporab slovnice struktur in besednjaka. ... na to, kako se bo kdo izražal, kar vpliva na to, kaj in kako se bo kdo učil, preko nalog komunikacije vpliva celotna mreža družbenih odnosov, v katero je posameznik vključen. Za podrobnejšo razdelavo tematike glej npr. Bernstein (1979); Jezik i društvene klase.

¹³Nekateri avtorji (npr. Penelope 1990, po Wardhaugh 2002) trdijo, da je bil npr. angleški jezik ustvarjen s strani moških... da je še vedno predvsem pod kontrolo moških ter da so moški, kot dominantni spol ustvarili jezik, mišljenje (ang. thought) ter posledično realnost; v svojem izvajanju je odšla precej dlje od Sapirja in Whorfa (glej Sapir – Whorfova hipoteza v poglavju Jezik). Penelope diskutira, da bi ženske morale biti zavestne 'laži očetovskega jezika' in 'patriarhalne univerze diskurza'. Njeno videnje je, da bi ženske za svoje lastne potrebe morale na nek način ponovno izumiti / ustvariti jezik; mnoge feministke so z namenom 'osvoboditve žensk' res poskušale doseči lastne lingvistične dogovore, t.j. ne - tekmovalni, ne - moteči (ang. non – interruptive) govor. Glej tudi poglavje Spol; 'spolno obtežen jezik' - Goddard et Patterson (2000). Za podrobnejšo razdelavo tematike glej npr. Spender, Dale (1985; 1987); *Man made Language*; knjiga je obsežna analiza (iz recenzije; New Society) načinov, na katere je jezik (angleščina...) ustvarjen s strani moških, analiza vseh subtilnih in ne tako subtilnih načinov, preko katerih je *moškost* uveljavljena kot *norma*, medtem ko je ženska izkušnja utišana in odrinjena na obrobje življenja in jezika.

strukture vplivajo na način, na katerega ljudje govorijo ter kako jezikovne variacije in vzorci uporabe korelirajo z socialnimi atributi, kot so npr. razred, spol in starost. Makro sociolingvistika, na drugi strani, pa proučuje, kaj družbe 'delajo' s svojimi jeziki - proučuje odnose in povezanost, ki vplivajo na funkcionalno distribucijo jezikovnih oblik v družbi, jezikovne premike, vzdrževanje in nadomeščanje ter interakcije med govornimi skupnostmi. Coulmas nadaljuje, da med tema dvema poljema zanimanja ni ostre ločnice, pač pa široko področje skupnega zanimanja. ...vsakršno rigidno mikro - makro razločevnje se glede na trenutno stanje vedenja o kompleksnem odnosu med lingvistiko in socialnimi strukturami zdi precej umetno in nepotrebno. Doprinos k boljšemu razumevanju jezika kot nujnega pogoja in produkta socialnega življenja prihaja z obeh omenjenih področij.

Sociolingvistika (Wardhaugh 2002) je *empirična znanost*; kot taka mora temeljiti na primernih *metodah* oz. bazah podatkov. Podatke zajema iz širokega spektra virov, ki vključujejo popise, dokumente, ankete, intervjuje. Nekatere podatke raziskovalec pridobi z opazovanjem 'naravno pojavljajočih se lingvističnih dogodkov', t.j. pogovorov, druge pridobi z uporabo različnih 'izvabljaljajočih' tehnik ter različnih vrst eksperimentalnih manipulacij, npr. 'prikriti eksperiment'.¹⁴ Nekateri podatki zahtevajo uporabo različnih statističnih procedur, še posebej, če želimo podajati trditve o tipičnih načinih vedenja skupin oz. socialnih razredov. Spet drugi zahtevajo metode, kot so npr. risanje grafov, merjenje in kategoriziranje na ne – statističen način (*kvalitativno raziskovanje*).

Sociolingvisti (Coates 1993) so še posebej pozorni, oz. jih še posebej zanima t.i. domač govor (ang. *vernacular*), t.j. govor, ki ga ljudje, ki se med seboj dobro poznajo, spontano uporabljajo, ko komunicirajo med seboj. Labov (1972, po Wardhaugh 2002) poudarja, da je namen lingvističnih raziskav izvedeti, kako ljudje govorijo, ko niso sistematično opazovani, toda podatki so dosegljivi samo preko sistematičnega opazovanja – ta paradoks je poimenoval kot *opazovalčev paradoks*. Pozornost govorcev je potrebno nekako odvrniti od dejstva, da so opazovani, tako da se v njihovi komunikaciji pojavi domač oz. vernakularni govor. To se zgodi, ko govorci postanejo emotivni. Labov je ugotovil, da vprašanja, kot so npr. "Ali ste se kdaj znašli v situaciji, ko je bilo vaše življenje resno ogroženo?" skorajda vedno povzročijo premik govornega stila od pazljivega (*pravilnega*) do vernakularnega in tako raziskovalcu 'prisrbijo' podatke, kakršne želi pridobiti.

¹⁴Udeleženci v takšnem eksperimentu ne vedo, da so udeleženi v raziskavi oz. eksperimentu.

::SPOL

Univerzalno najpomembnejši aspekt (Monaghan et Just 2000), ki določa, kako doživljamo sami sebe in kako nas vidijo drugi oz. kako ravnamo z drugimi in kako drugi ravnajo z nami, je *spol*. Vsebina kategorij 'moški' in 'ženska' ni povsod (*v vseh kulturah*) enaka, prav tako ni enoznačnega odgovora, kakšen je 'pravi' moški in 'prava' ženska – spola nista vedno razumljena kot bipolarna in nespremenljiva delitev na moške in ženske. Odnosi med spoloma glede moči in prestiža variirajo v veliki meri; od moške dominacije nad ženskami v politiki, pravu, religiji (t.i. patriarhalnost) do enakopravnosti med spoloma – te variacije so asimetrične v smislu, da razen v mitih in legendah ni znanih primerov dominacije žensk nad moškimi.

Na razlike med spoloma (Eriksen 1995) je moč gledati na dva fundamentalno različna načina:

- biološke razlike med spoloma (na tej ravni se običajno uporablja termin *sex*; ang.)
- v praksi so razlike med spoloma socialno in kulturno kodirane in institucionalizirane (uporablja se termin *gender*; ang.).

Spol oz. gender (prav tam) je bil v antropologiji dolgo časa zanemarjan; antropologov načeloma ni zanimal ženski pogled na stvar (ženske institucije...). V mnogih klasičnih študijah je socialna vloga žensk izenačena z moško vlogo – t.i. *androcentrična* perspektiva. ... koncept spola (ang. gender) ni naravno dan, pač pa je socialno kreiran; to potrjujejo velike variacije glede konceptov in konvencij spola.¹⁵ Ženske komunicirajo na drugačne načine (so tihe, mirne, težko jih je zaplesti v pogovor o stvareh, ki zanimajo antropologe) kot moški...

Raziskave (Goddard et Patterson 2000) konsistentno kažejo, da ljudje voljno in z lahkoto prepoznajo tipično moške in ženske karakteristike, ki pa imajo malo opraviti z aktualnimi atributi realnih posameznikov. Morgan (1986) je zabeležil precej kvalitet, ki so v *zahodni družbi* tipično asociirane z moškimi in ženskami. Moški so videni kot logični, racionalni, agresivni, izkoriščevalski, strateški, neodvisni in tekmovalni. O ženskah se razmišlja kot o intuitivnih, emocionalnih, podredljivih, empatičnih, spontanih, negujočih in sodelovalnih... ..toda spol (*kot dihotozija*) je moč bolje (Coates 1993), tako kot socialni razred ali starost, opisati v terminih kontinuuma oz. postopnega prehajanja od enega pola do / v drugega.

¹⁵Klasičen primer dela s tega področja je Spol in temperament v treh primitivnih družbah avtorice Margaret Mead iz leta 1935. Hipoteza, ki jo je dokazovala s primeri razlik med koncepti spola v treh različnih 'primitivnih' družbah (Arapeshi, Mundugomori in Tchembuli) je, da spol ni pogojen z biološko konstitucijo, pač pa je stvar kulture oz. načina, na katerega posamezne kulture določajo le - tega oz. značilnosti (doživljajske, vedenjske...) poameznega spola – preko procesa socializacije oz. inkulturacije.

Jezik je eno izmed 'programskih orodij', preko katerih se vrši spolna tipizacija oz. preko katerih družba 'programira' tako moške kot ženske. Goddard et Patterson (2000) preko različnih primerov tipičnega govora o spolih dokazujeta, da je jezik, ki ga uporabljamo, spolno 'obtežen'. Način, na katerega govorimo o spolih, kaže, da vsi posedujemo (oz. *le – ta poseduje nas*) isti sistem referenc glede tradicionalnih spolnih vlog in glede tega, kaj se smatra za moško in žensko. Najprej, imamo spolno – ekskluzivno besednjak, jezik, ki se uporablja bodisi za opisovanje moških bodisi žensk (npr. 'mišičast' in 'okrogel'). Drugič, jezikovni pomen nekaterih besed ostaja enak, pomen pa se spreminja glede na to, o katerem spolu govorimo. Primeri se lahko nanašajo na fizične attribute – npr. termin 'dobro grajen' ali na vedenjske poteze – npr. termin 'agresiven', ki ima lahko pozitivno konotacijo, ko se nanaša na moške (v športu ali v poslovnem kontekstu), ko pa se nanaša na ženske, ima samo negativno konotacijo. Tretjič, v jeziku so navzoče ostre razlike v aspektih, ki se pripisujejo moškim in ženskam (npr. moški so delavci, ženske so matere). Delimo si (*pripadniki istega kulturnega kroga*) predstave o tem, kako naj bi se moški in ženske vedle in o karakteristikah, ki naj bi jih 'posedovali'. To deljeno vedenje je del *socialnega znanja*; t.j. okvir, ki ga uporabljamo pri interpretaciji sveta – vedenje, ki ga imamo glede tega, kako delovati v našem okolju, znanje o socialnih pravilih, ki so del naše kulture. To ni znanje v smislu dejstev in resnice, je bolj pragmatično zavedanje tega, kako funkcionirati znotraj družbe. Tega znanja se ne naučimo eksplicitno, niti ni konkretno in dokončno.¹⁶

Kot primer spremenljivosti socialno predpisanega pogleda na svet je moč navesti postopne spremembe (najsi bodo razlogi za spremembe 'feministični' ali ekonomski ali kateri drugi) glede odnosov med spoloma.

V Evropi in Združenih državah Amerike (Monaghan et Just 2000) se dogaja radikalna revizija idej glede spola in spolnosti odnosov med spoloma – pojavlja se simetrija med moškimi in ženskami oz. pojavlja se vsaj v nekaterih segmentih socialnega življenja (npr. v zaposlovanju).

Jezik ni neposredni odraz naravnega reda (Goddard et Patterson 2000), pač pa dnevno 'uprizorjanje' socialnega. ... ko govorimo, ne govorimo zgolj besed, 'govorimo' svojo kulturo.

¹⁶Za bolj podrobno seznanitev s problematiko glej tudi npr. Berger et Luckmann (1988); Družbena konstrukcija realnosti; Ljubljana, Cankarjeva založba, Godina (1985); Bipolarnost socializacijskega procesa; Ljubljana, Anthropos, št. 1 / 2...

::SOCIOLINGVISTIČNE RAZLIKE MED SPOLOMA TER MOŽNI RAZLOGI ZANJE

Da med moškimi in ženskami (Wardhaugh 2002) obstajajo razlike, skorajda ni sporno. Medtem ko imajo moški kromosoma X in Y, imajo ženske dva X kromosoma; to je ključna genetična razlika in noben genetik te razlike ne obravnava kot nepomembne. V povprečju žensko telo sestavlja več maščobe in manj mišic kot moškega, ženske niso tako močne in tehtajo manj. Dozorevajo hitreje in živijo dlje. Ženski glas ima običajno drugačne karakteristike kot moški glas. Ženske in moški pogosto izkazujejo različne ravni verbalnih spretnosti. Wardhaugh ugotavlja, da so mnogi opazovalci opisali ženski govor kot *različnega* od govora moških.

Interes zgodnjih sociolingvistov (Coates 1993) je veljal predvsem lingvističnim razlikam med socialnimi razredi. Toda kmalu je postalo jasno, da so v strukturne lingvistične variacije vpletene tudi druge ne – lingvistične variable¹⁷, kot npr. etnične skupine, starost in spol. V primeru spola se je izkazalo, da v mnogih govornih skupnostih ženske govorke uporabljajo sorazmerno več *prestižnih*¹⁸ lingvističnih form kot moški govorci. Z drugimi besedami, za prestižne norme se zdi, da imajo večji vpliv na ženske kot na moške.

::Fonološke in slovnične razlike med spoloma

Ronald Macaulay (1977; 1978, po Coates 1993), ki je proučeval vzorce govora v Glasgowu, je ugotovil, da pripadniki določenega socialnega razreda v primerjavi s pripadniki socialnega razreda, ki se v socialni hierarhiji nahaja neposredno pod njihovim, v svojem govoru uporabljajo proporcionalno več prestižnih lingvističnih form. Coates nadaljuje, da se je ob natančnejšem pregledu jezikovnih oblik, ki jih uporabljajo ženske in moški, nadalje izkazalo, da ženske v vsakem socialnem razredu v primerjavi z moški pripadniki istega socialnega razreda v svojem govoru uporabljajo več prestižnih lingvističnih form; ženske določenega socialnega razreda govorijo tako kot moški socialnega razreda, ki se nahaja nad njihovim; moški določenega socialnega razreda pa

¹⁷Zelo pomemben koncept, ki je v uporabi v sociolingvistiki, je *variabla* (Coates 1993). Variabla je nekaj, kar variira na socialno pomemben način; lingvistična variabla je torej jezikovna enota z različnimi realizacijami – te so imenovane *variacije*. Lingvistične variablae so lahko *fonološke* (*variiranje izgovorjave*), *slovnične* (*variiranje slovnične pravilnosti*) ali *besednjaške oz. slovarske* (*variiranje v uporabi besed*). Sociolingviste zanimajo lingvistične variablae, ker ne variirajo naključno – variirajo sistematično v odnosu do drugih spremenljivk, kot so npr. socialni razred, starost in spol. Z drugimi besedami, lingvistične variablae so vpletene v *kovariiranje* z drugimi variablami.

¹⁸Termin *prestiž* v govoru (Coates 1993) se uporablja v smislu povezave z lingvističnimi formami, ki jih običajno uporablja socialna skupina z najvišjim socialnim statusom. Za ne – prestižne lingvistične forme se uporablja izraz *stigma*.

govorijo tako kot ženske socialnega razreda, ki se nahaja pod tistim, katere-
mu pripadajo. Macaulay (1977; 1978, prav tam) poudarja, da do večjega oz.
glavnega premika v ženskem govoru prihaja med nižjim srednjim razredom in
višjim delavskim razredom, medtem ko do večjega premika v govoru moških
prihaja med zgornjim srednjim in nižjim srednjim razredom. Tako ženske,
ki pripadajo nižjemu srednjemu razredu govorijo bolj kot pripadnice višjega
srednjega razreda, medtem ko moški nižjega srednjega razreda govorijo bolj
kot pripadniki višjega delavskega razreda.

Zanimivo je, da bolj pravilno kot je običajno glede na pripadnost dolo-
čenemu socialnemu razredu govorijo samo ženske. Še bolj zanimivo pa je,
da uporabljajo jezikovne oblike, značilne za neposredno višji socialni razred
– očitno ne prihaja do večjih skokov na 'kvalitativni' lestvi; ženske glede na
izvedene evidence ne uporabljajo govora, ki je značilen za npr. socialni razred,
ki se nahaja dve stopnji nad tistim, kateremu pripadajo. Zakaj je temu tako?
Ali ženske na ta način izražajo svoje nezadovoljstvo s pripadnostjo dotičnemu
socialnemu razredu? Ali to pomeni, da je njihova želja po socialni mobilnosti
v smeri bolj prestižnih razredov večja od želje oz. potrebe moških? Ali je to
njihovo nezadovoljstvo utemeljeno v tem, da je njihov vzpon v primeru poro-
ke¹⁹ s primernim moškim (ki je pripadnik višjega socialnega razreda) še vedno
mogoč, medtem ko ima moški po vsej verjetnosti zelo majhne možnosti, da
bi se zanj 'ogrela' ženska, ki 'poseduje' višji prestiž od njega?

Wardhaugh (2002) ponuja možno razlago za ta fenomen preko različnih
pozicij, ki jih ženske in moški zasedajo v družbi. Moški imajo več moči in so
lahko oz. jim je dovoljeno, da so bolj asertivni, ženske se ponavadi 'drži' na
'njihovem' mestu, toda precej pogosto hrepenijo (ang. *aspire*) za drugačnim
in boljšim mestom oz. pozicijo; ženske naj bi bile zaradi tega bolj dovzetne
za uporabo jezika, ki ga asociirajo s to boljšo pozicijo, se pravi s tistimi, ki jih
smatrajo za socialno superiornejše.

Vesna Godina (1995) v članku Drugost ženskega pogleda, ali zakaj nisem
feministka piše o tem, da otroke v vseh kulturah socializirajo oz. inkulturirajo
h kulturno prestižnim objektom in ciljem. In ti so, ne glede na kulturo (kar
pomeni, ne glede na možno matrilinearnost, matrilokalnost in celo matrifoka-
lnost²⁰) zmeraj moškega spola.

¹⁹Frith (1978, po Brake 1984) trdi, ...da je poroka dekletova kariera... Ali je v današnjih časih poroka dekletova
kariera še vedno v enaki meri kot v sedemdesetih letih, je drugo vprašanje – razmere so se spremenile, toda po
vsej verjetnosti se niso tako zelo...

²⁰*Matrilinearnost* je pojem, ki označuje način določanja linije sorodstva; otroci (Wesel 1983) pripadajo samo
sorodnikom svoje matere, ne pa sorodnikom svojega očeta (*patrilinearnost*); *matrilokalnost* – pojem, ki označuje
stalno mesto bivanja določene družine: mož, žena in njuni otroci živijo tam, kjer živi ženin rod; *matrifokalnost* (lat.
mater: mati in lat. focus : središče) - matrifokalne družbe so tiste, katerih celotna ureditev je usmerjena k ženskam,
tako glede določanja porekla kot tudi mesta bivanja; kombinacija matrilinearnosti in matrilokalnosti.

Moškim je vedno dodeljena prestižnost z razlogom, da drugače (*če bi bili neprestični*), ne bi bili zanimivi za pripadnice nasprotnega spola²¹... Če pa mora biti moški prestižen, da je zanimiv za žensko, je najbrž na mestu eventualna ženska želja po moškem s čim več socialnega prestiža in posledično njeno nezanimanje za moškega, ki ji kot pripadnik socialnega razreda, ki je nižji od tistega, kateremu pripada ona, (v večini primerov) ne more ponuditi prestiža, zaradi katerega bi bil zanjo zanimiv.

Možni razlog za neuporabo prestižnih jezikovnih oblik, ki so značilne za socialne razrede, ki se nahajajo več kot eno 'stopnjo' nad tistim, ki mu govorce pripadajo, pa je, da prevelika socialna mobilnost ni sprejemljiva s strani družbe, saj bi v tem primeru najbrž obstajala velika verjetnost 'sesutja' utečenega družbenega reda, ki v tem primeru ne bi bil več 'ugoden' samo za vrhne socialne razrede, pač pa bi dopuščal neke vrste enakost oz. vsaj možnost zanjo²²... .. družbena realnost (Godina 1986), ki se s socializacijo prenaša na vedno nove generacije posameznikov, je v razrednih družbah razredno določena in opredeljena... po tej poti se reproducira tudi ta razredno opredeljena realnost.

Raziskava Marka Newbrooka (1982, po Coates 1993), ki jo je izvedev na področju Zahodnega Wirrala, je pokazala, da se pri večini izmed mnogih fonoloških variabel, ki jih je podrobneje proučeval, pojavijo razlike v njihovi uporabi med ženskimi in moškimi govorcami. Pri večini variabel se pojavi pričakovani vzorec; ženska izgovorjava je bližje prestižnemu standardu kot moška. Še več, pokazalo se je, da je tudi razpon razlik znotraj istega spola različen; tipični rezultat moškega pripadnika delavskega razreda je bil *mnogo* nižji od tipičnega rezultata moškega iz srednjega razreda, medtem ko razlike med ženskimi pripadnicami istih dveh razredov niso bile tako obsežne – bile so precej bolj 'ozke'. Iz tega je moč sklepati, da je socialni razred bolj pomemben faktor v določanju moškega govora kot ženskega – vsaj v Zahodnem Wirralu. Obenem z razlikami v govoru med spoloma je Newbrook (prav tam) ugotovil, da obstajajo tudi razlike v govoru med pripadniki različnih starostnih skupin; starejši govorniki so uporabljali več prestižnih jezikovnih form kot

²¹...medkulturno univerzalna prestižnost (Godina 1995) moških objektov je tako pogoj za uspešno razrešitev dekliskega Ojdipovega kompleksa v smeri *heteroseksualnosti*... *in posledično nadaljevanja vrste*. ... Godina preko psihoanalitičnega diskurza razpravlja, da mora družba pri deklisah, da jih socializira v smeri 'želje' po moških spolnih objektih, ...nadomestiti primarni objekt (mater) ne zgolj z drugimi objekti ženskega spola, pač pa z moškimi objekti; ...represija je lahko le delni odgovor na ojdipovsko situacijo pri deklisah. Deklica namreč pod njenim vplivom sicer lahko (bolj ali manj uspešno) opusti primarno matrico izbire objekta skupaj s primarnim objektom... Toda ostaja še drugi del problema: čemu izbiro objekta usmeriti v moškega? (za bolj podrobno razdelavo tematike glej zgoraj navedeni članek).

²²Za podrobnejšo razpravo o reprodukciji družbe oz. obstoječega družbenega reda glej članek Socializacija in procesi reprodukcije družbe (Godina 1986).

mlajši.²³ Razlika med ženskami in moškimi obstaja tudi v kontekstu starosti – pripadnice določene starostne skupine konstantno govorijo bolj pravilno kot moški pripadniki te iste skupine.

Mlajši na ta način najbrž izražajo pripadnost svoji vrstniški skupini oz. manifestirajo distanco od svojih staršev oz. od starejših ljudi v smislu iskanja lastne identitete in svojega prostora pod soncem....

Zgoraj navedeni študiji (Coates 1993) sta bili izvedeni v Veliki Britaniji in obedve sta se ukvarjali z fonološkimi variacijami. Zdi pa se, da je *spolno – različen jezik oz. jezikovna raba* fenomen, ki je razširjen po celem svetu in ni vezana samo na izgovorjavo. Edina Eisikovits (1987; 1988, prav tam) je proučevala govor adolescentov, živečih v okolju delavskega razreda v Sydneyu. Osredotočila se je na slovnične variacije. Ugotovila je, da je ženski govor bliže slovničnim standardom, moški pa konsistentno uporabljajo več slovnično nestandardnih oblik.

Predstavljene študije so bile izvedene na angleško govorečih populacijah. Možno je, da ugotovitve veljajo samo za anglofonske kulture, toda zelo verjetno jih je, vsaj kar se tiče t.i. zahodnega sveta, posplošiti na širše kulturno ozadje. Tudi za govor žensk v Sloveniji se zdi, da je bolj 'fin' od govora moških. Morda pa je fenomen univerzalen... Coates (1993) povzema, da se zdi, da je uporaba nestandardnih, neprestičnih jezikovnih oblik, asociirana ne samo z govorcami iz delavskega razreda, pač pa tudi z govorcami moškega spola.

Mogoče se z uporabo bolj pravilnih jezikovnih oblik ženske 'uklanjajo' socialnim pravilom o tem, da mora biti ženska mila, nežna, neagresivna... v smislu *razločne distinkcije* med spoloma (da se 'svet vrti naprej'...). Mogoče ženske uporabljajo bolj pravilen govor zaradi otrok oz. zaradi želje, posredovati materin jezik otrokom v čimpravičnejši obliki... - mogoče je to (pred) priprava otrok na to, da bodo v prihodnosti imeli možnost povzpeti se višje po družbeni lestvi; katera mati svojemu otroku ne želi najboljšega oz. čim večjega uspeha?

::Razlike med spoloma v komunikacijski kompetenci

Komunikacija med ljudmi ni omejena samo na verbalno modalnost. Ljudje komuniciramo s svojim celotnim bitjem. Pogled na jezik kot na sklop fonoloških in slovničnih pravil je v sociolingvističnem kontekstu preozek.

Sociolingvist (Coates 1993) ima opravka z 'živimi' lingvističnimi podatki, zbranimi v mnogo različnih situacijah; vsakdo, ki se je kdaj ukvarjal z govor-

²³Newbrook je udeležence v svoji raziskavi razdelil v tri starostne skupine: mladi (pod 25 let), srednje stari (od 25 do 50 let), starejši (nad 50 let).

nimi interakcijami, ve, da se z njimi ni moč primerno spopasti, če se omeji samo na njihov fonološki in slovnični vidik. Koncept, ki označuje zanimanje za jezik v njegovem najširšem smislu, je *komunikativna kompetenca*. Termin je prvi uporabil Dell Hymes (1972, prav tam). Po njegovem mnenju je ključno, da se v lingvistični opis vključi tudi socialne in kulturne faktorje. Otrok, ki se uči govoriti, ne osvoji samo slovničnih pravil, pač pa tudi občutek za primernost. Za otroka ni dovolj, da postane lingvistično kompetenten; če želi funkcionirati v realnem svetu, se mora naučiti tudi, kdaj govoriti, kdaj ostati tiho, o čem govoriti – in kako govoriti o tem – v različnih okoliščinah. Komunikativna kompetenca je vedenje o tem, kako se jezik uporablja v dotični družbi. Za moške in ženske (prav tam) se zdi, da se razlikujejo v pojmovanju, kaj je za njih kot govorce primerno oz. kaj pritiče tako enim in drugim, kar se tiče uprabe v govoru. Na tem področju je bilo opravljenega veliko dela – nekateri izsledki so kontradiktorni; dognanja so v nekaterih primerih zgolj sugestivna, ne pa dokončna.

Zimmerman in West (1975, prav tam) sta v kavarnah, trgovinah in na drugih javnih mestih v študentskem naselju Kalifornijske Univerze posnela enaintrideset pogovorov, v katerih sta bila udeležena po dva govorca. Predvsem ju je zanimal mehanizem izmenjave govorcev (ang. turn – talking); kako govorci vedo, kdaj so oni na vrsti za govorjenje? Zdi se, da temu služijo semantični in sintaktični ključi – govorci na podlagi teh ključev predvidijo, kdaj so oni na vrsti za govorjenje – menjavanje govorcev običajno poteka tekoče in gladko ter v skladu z določenimi pravili. Toda pogovor ne teče vedno v skladu s temi pravili. Avtorja sta detektirala dve možni odstopanji od pravil za vodenje ‘vzajemno upoštevajočega dialoga’; to sta prekrivanje in prekinitev. *Prekrivanje* (Coates 1993) so primeri rahlega prehitevanja predvidevanja s strani drugega udeleženca v pogovoru, da je on na vrsti za govorjenje; namesto da bi pričel govoriti neposredno po ‘zaključku’ govorjenja trenutnega govorca, drugi govorec prične govoriti rahlo pred zaključkom govorjenja le – tega, tako da namesto njega pove zadnjo besedo. *Prekinitve* pa so kršitve pravil menjavanja govorcev v pogovoru. Naslednji govorec prične govoriti, medtem ko trenutni govorec še vedno govori – na točki, ki je glede na pravila ni moč prepoznati kot njegove zadnje besede. Prekinitve poruši simetrijo konverzacijskega modela. Zimmerman in West (1975, prav tam) sta odkrila velike razlike med konverzacijami, ki so vključevale dva govorca istega spola ter onimi, ki so vključevale govorca različnih spolov. V primeru pogovora med dvema moškima se prekinitve skorajda niso pojavljale, ravno tako se skorajda niso pojavljale v pogovorih med dvema ženskama, medtem ko je bilo v pogovoru med moškim in žensko prisotnih veliko prekinitve; za vse prekinitve so bili ‘zaslužni’ moški – prekinjali so ženske sogovornice. Ti

rezultati nakazujejo, da v pogovorih med spoloma moški posegajo v pravice ženske do govorjenja, specifično v njeno pravico, da zaključi svojo misel (ang. turn). Ženske v pogovorih z moškimi niso uporabljale prekrivanj (v pogovorih z drugo žensko so jih nekaj uporabile) – to nakazuje, da ženske pazijo na to, da ne posegajo moškemu v besedo, pač pa počakajo, da preneha govoriti.

Minimalne reakcije (ang. minimal response), kot so npr. *mhm* ali *ja* ter paralingvistični znaki, kot npr. *smehljanje*, *kimanje* in *obrazna mimika* (Coates 1993), so način, na katerega poslušalec izkazuje svojo pozitivno pozornost govorniku; poslušalčeva vloga v pogovoru je aktivna, ni pasivna. Zimmerman in West (1975, prav tam) sta v svoji raziskavi nadalje ugotovila, da v pogovorih med spoloma moški pogosto časovno 'zamaknejo' svoje minimalne reakcije. Z drugimi besedami, *mhm* ali *ja* rečejo na primerni točki v pogovoru, toda s kratkim zamikom (v spolno ne – mešanih pogovorih tega zamika skorajda ni). Tako kot dobro tempirana minimalna reakcija demonstrira aktivno pozornost s strani poslušalca in njegovo podporo govorniku temi, tako minimalna reakcija z zamudo signalizira pomanjkanje interesa in podpore govorniku besedam.

Pamela Fishman (1980, prav tam) je ugotovila,²⁴ da ženske v pogovorih petkrat pogosteje kot moški uporabljajo *you know* (*veš?*). *You know* se je v posnetih pogovorih pojavljal neposredno pred ali pred premolkom, na točki pogovora, kjer bi ženske lahko pričakovale (pa je ne 'dočakajo') moško reakcijo. Uporaba *you know* je znak za motnjo v menjava govornikov; zamenjava govornikov se ne odvija, ker moški ne sodeluje v pogovoru (zavrača temo, o kateri pogovor teče). Uporaba *you know* s strani žensk v spolno – mešanih pogovorih priča o delu, ki ga morajo opravljati ženske v smislu vzpodbujanja nadaljevanja pogovora.

Nadzor nad temami (Coates 1993) v pogovoru je običajno enakomerno razporejen med obema udeležencema pogovora. V pogovorih med govornicema istega spola kaže, da temu je tako, medtem ko so v spolno – mešanih pogovorih moški nagnjeni k dominaciji (*tudi*) na tem področju – nagnjeni so k *pogovorni dominanci* (ang. conversational dominance). Faktor, ki tudi vpliva na tendenco k pogovorni dominanci, je še znanje oz. strokovno znanje. Helena Leet – Pellegrin (1980) je, analizirajoč jezikovne pojave, kot so zgovornost, prekinitve, prekrivanje in minimalne reakcije, ugotovila, da sta bili v pogovorih, ki jih je posnela, variabli spol in znanje dober prediktor dominace – govorniki, ki so bili tako moški kot tudi dobro obveščeni, so bili nagnjeni k temu, da so v pogovoru dominirali. Govorili so več in bolj pogosto so posegali v besedo sogovorniku oz. 'prevzemali' njegov pogovorni prostor. Na drugi strani pa so

²⁴Analizirala je 52 ur posnetkov treh mladih ameriških parov.

govorci, ki so bili tako ženske kot tudi neinformirani, govorili manj in uporabljali več minimalnih reakcij ter drugih suportivnih lingvističnih vedenj. Dobro informirani moški govorci so v pogovoru dominirali, ker so uporabljali stil interakcije, temelječ na *moči* (uveljavljali so neenako pravico do govora in kontrole nad tematikami), medtem ko so dobro informirane ženske govorke dajale prednost stilu interakcije, ki je temeljil na *solidarnosti in podpori*.

::Spol in pogovorni stil

Trditev (Coates 1993), da moški in ženske tipično uporabljajo različna lingvistična stila, je predmet raziskav številnih študij.

:Zgovornost

V marsikateri družbi (Coates 1993) je mnenje, da ženske govorijo več kot moških, široko razširjeno - ugotovitve številnih raziskav konstantno 'dokazujejo', da ta stereotip *ne drži*. Pokazalo se je, da moški v tako različnih situacijah, kot so sestanki osebja (Eakins et Eakins 1978), diskusije na televiziji (Bernard 1972), eksperimentalni pari (Argyle et al. 1968), e - mail diskusije preko računalnika (Herring 1992) in tudi v spontanah pogovorih med možem in ženo (Soskin et John 1963) govorijo več kot ženske. ...ko so bili naprošeni (Swacker 1975), naj opišejo tri slike, so moški preizkušanci za to potrebovali povprečno 13 minut, medtem ko so preizkušanke ženskega spola opis v povprečju podale v času 3.17 minut – moški so govorili skorajda štirikrat več.

Spender (1980, prav tam) trdovratnost mita o zgovornih ženskah pojasnjuje z možno razlago, da do moških in ženskih govorcev gojimo različna pričakovanja; medtem ko imajo moški pravico govoriti, se od žensk pričakuje, da so tiho – govorjenje žensk katerekoli dolžine je torej percipirano kot kot zgovornost. Spender je hipotezo postavil po izvedeni študiji, ki se je ukvarjala z elektronsko debato (razprava preko računalnikov) med akademiki v Združenih državah Amerike. Med razpravo o 'moški literaturi', ki je trajala pet tednov, je ženski prispevek samo v dveh dneh presegel moškega; moški so prispevali 70% odstotkov vseh besed v diskusiji. Večji prispevek žensk je povzročil motnjo – moški so trdili, da so bili 'utišani' in so grozili, da se bodo 'izpisali' iz mreže. To dogajanje napeljuje k domnevi, da moški in ženske nimajo enake pravice govoriti. ...čeprav so k debati (Herring, Johnson et DiBenedetto; v tisku, prav tam) prispevale več samo začasno... so ženske v skupini prekršile neizgovorjeno pravilo, da imajo pravico da nadzora nad javnim razpravljanjem moški.

Beseda *klepet* (prav tam), ki se jo skorajda vedno uporablja za ženske, ima

dve glavni semantični komponenti: *zgovornost* in *trivialnost*. K vzpostavljanju mita o ženski zgovornosti je po vsej verjetnosti pripomoglo mišljenje, da ženske razpravljajo o temah, ki so v bistvu trivialne, saj je pogovor trivialnih zadevah veliko lažje označiti za 'odvečnega'.

Evidence kažejo (prav tam), da ženske in moški tako kot dekleta in fantje res preferirajo različne pogovorne teme – Coatesova kritično zaključí, da je dejstvo, da so teme, kot so šport, politika in avtomobili videne kot resne, medtem ko so teme, kot so npr. vzgoja otrok in odnosi med ljudmi označene za trivialne, zgolj *odsev socialnih vrednot*, ki tisto, kar počnejo moški. označujejo za pomembno, tisto, kar počnejo ženske, pa za manj pomembno.

:Previdno izražanje (ang. hedges)

Ženski govor (Coates 1993) je pogosto deležen oznake oklevajoč oz. neodločen; razlog za takšen stereotip je mišljenje, da ženske v večji meri kot moški uporabljajo lingvistične forme, kot so npr. *mislim*, *prepričana sem*, *veš*, *recimo* in *mogoče*, ki izražajo govorčevo gotovost oz. negotovost o trditvi, okoli katere se vrti razgovor. Robin Lakoff (1975) eksplicitno povezuje žensko uporabo previdnega izražanja z neasertivnostjo. Na podlagi empiričnih evidenc trdi, da ženski govor vsebuje več 'previdnih' jezikovnih oblik, kar razlaga z dejstvom, da so ženske socializirane v prepričanju, da močno asertivno uveljavljanje samih sebe ni prijetno oz. da ne pritiče dami ali celo, da ni ženstveno.

Holmes je izvedla obširno raziskavo na isto temo. Ugotovila je, da so ženske v primerjavi z moškimi v pogovorih res uporabljale več *veš* jezikovne forme, toda ne v smislu izražanja negotovosti, pač v smislu *izražanja gotovosti*. Njena senzibilna analiza je pokazala, da je 'previdni govor' multi – funkcionalen.

Uporabo previdnega govora je raziskovala tudi Coatesova (1993); osredotočila se je na pogovore med dvema ženskama. Ženske, ki jih je proučevala, so se pogosto pogovarjale o zelo občutljivih temah; ugotovila je, da res veliko uporabljajo 'previdni govor', predvsem v smislu ublažitve povedanega - uporaba 'previdnega govora' preprečuje, da bi takšen pogovor postal preveč ogrožujoč za govorca.

Možni razlog (Coates 1993) za to, da moški domnevno uporabljajo manj 'previdnega govora' kot ženske, je njihov izbor tem pogovorov – za razliko od žensk se moški izogibajo samo – razkrivanja in rajši govorijo o neosebnih stvareh. Povedano z drugimi besedami; primerjava med moškim in ženskim govorom je pogosto primerjava med pogovorom o neosebnih stvareh (potovanja, šport, aktualni dogodki) ter pogovorom o zelo osebnih stvareh, ki vključuje medsebojno samo – razkrivanje.

:Sklepna vprašanja (vprašanja na koncu stavka)

Sklepna vprašanja so vprašanja, ki se pojavljajo na koncu stavkov.

Primer stavka brez sklepnega vprašanja (Coates 1993): "Križa na srednjem vzhodu je strašna". Primer stavka z sklepnim vprašanjem: "Križa na srednjem vzhodu je strašna, kajne?" Siegler et Siegler (1976, prav tam) sta študentom predstavila šestnajst stavkov, od katerih so štirje izražali ugotovitve, na koncu pa so vsebovali sklepna vprašanja. Preizkušancem sta povedala, da so stavki vzeti iz pogovorov njihovih študijskih kolegov – prosila sta jih, naj ugibajo, katerega od stavkov je izgovoril moški in katerega ženska. Stavki s sklepnimi vprašanji so bili najpogosteje pripisani ženskim govorkam, medtem ko so močne ugotovitve (stavke brez sklepnih vprašanj) študentje najpogosteje pripisali moškim govorcem.

Te ugotovitve seveda ne potrjujejo, da ženske uporabljajo več sklepnih vprašanj – potrjujejo samo, kakšna so pričakovanja ocenjevalcev. Holmes (1984, po Coates 1993) je ugotovil, da ženske v skorajda dvakrat večji meri kot moški uporabljajo sklepna vprašanja – toda ne v smislu npr. izražanja negotovosti, pač pa v smislu *vzpodbujanja pogovora* (npr. izražanje podpore sogovorniku; primer: "Kokoš je rjava, mar ne?"), medtem ko moški v skorajda dvakrat večji meri kot ženske sklepna vprašanja uporabljajo v smislu iskanja potrditve za izraženo trditev (primer: "Prišla bo okoli poldneva, kajne?"). Ko se v obzir (prav tam) vzame odnos med udeleženci pogovorov, postane jasno, da sklepna vprašanja v večji meri uporabljajo vzpodbujevalci / pospeševalci pogovorov (pojem vzpodbujevalec se uporablja za opisovanje tistega, ki je v pogovoru 'zadolžen' za to, da pogovor teče tekoče (tisti, ki intervjujajo, vodje diskusnih skupin, učitelji, gostitelji...)).

:Vprašanja

Fishman (1980, Po Coates 1993) je analizirala transkripcije konverzacije parov tako glede uporabe *da / ne vprašanj* (vprašanja, na katera je najpogostejši odgovor da ali ne); ženske v njeni raziskavi so uporabile trikrat več *da / ne vprašanj* kot moški. Ugotovitve raziskave o lingvističnem vedenju ljudi, ki so kupovali vozne karte na glavni železniški postaji v Amsterdamu (Brouwer et al. 1979, prav tam), potrjujejo, da ženske postavljajo več vprašanj kot moški, še posebej, ko se obračajo na moške prodajalce kart. Zakaj je temu tako? Ali so moški doživljani kot shrambe znanj, ženske pa kot nevednice? Morda so ženske manj inhibirane, kar se tiče postavljanja vprašanj, saj to ni v nasprotju z družbeno predpisano spolno vlogo.

Morda ženske veliko sprašujejo moške, ker to od njih zahteva njihova družbeno predpisana 'spolna' vloga v smislu pritegniti pozornost moških; ravno tako kot moški (poskušajo) pritegniti žensko pozornost na druge načine (vpadljivo vedenje, nastopaštvo, športni dosežki...)?

Coatesova (1993) piše, da Fishman preferira razlago tega fenomena preko lingvističnih terminov; vprašanja so del pogovornega sistema *vprašanje + odgovor*. Vprašanja in odgovori so v pogovoru medsebojno povezani; vprašanje zahteva odgovor od tistega, ki mu je bilo vprašanje namenjeno. Glede na to (v smislu interakcije) so vprašanja močnejša od odgovorov, saj tistemu, ki vprašanje postavi, dajo moč za izvabiti / izsiliti (ang. elicit) odgovor. Dosedanje ugotovitve raziskav (prav tam) sugerirajo, da ženske v pogovorih uporabljajo več vprašalnih oblik kot moški in da je to lahko odraz njihove relativne šibkosti v situacijah interakcije; vprašanja in sklepna vprašanja uporabljajo z namenom vzdrževanja pogovora.

Ali so pa preprosto bolj radovedne... Možni odgovor na vprašanje, zakaj so bolj radovedne od moških, če ta široko razširjeni stereotip seveda drži, je, da je to najbrž v njihov 'krvi' oz. na seznamu veščin, ki jim jih 'zapovedujeta' biologija in družba v skladu z njihovo vlogo mater – otroka je zaradi njegovih emotivnih in kognitivnih potreb v odraščanju potrebno vpletati v pogovor, se pogovarjati z njim, poizvedovati, kaj se dogaja z njim, ali ga kaj boli, o čem razmišlja... Matere v interakciji z otroci uporabljajo zelo veliko vprašanj. Takšne potrebe imajo seveda tudi (čeprav najbrž predvsem v emotivnem smislu) odrasli – tako moški kot ženske. To možno razlago je seveda glede na to, da ženske postavljajo več vprašanj, moč uporabiti tudi za 'dokazovanje' tega, da so vsi moški veliki otroci; če je temu tako, je na mestu ugotovitev, da imajo pri tem vsekakor 'prste vmes' tudi ženske oz. njihove matere...

Nekatere vrste vprašanj (Coates 1993) so povezane z 'močnimi' govorcji; s tistimi, na strani katerih je tekom pogovor *moč* (moč v smislu družbene moči²⁵); Coatesova navaja študijo jezika uradov in sodišč Sandre Harris, katere ugotovitve podkrepljujejo to trditev. Njen sklep je, da so vprašanja ključni vir za 'močne' udeležence v pogovorih, saj vprašanja tistega, ki so mu namenjena, zavežejo k temu, da oblikuje odgovor in da oblikuje odgovor, ki je pogovorno relevanten; vprašanja *določajo*, kaj bo tisti, ki nanje odgovarja, povedal. Do podobnih ugotovitev so pripeljale tudi raziskave nekaterih ostalih asimetričnih razgovorov; npr. interakcija doktor – pacient (Todd 1983; West 1984),

²⁵Moč (Eriksen 1995) je izmikajoč se in 'težaven' koncept. Bertrand Russel je zapisal, da je moč za družbene znanosti to, kar je energija za fiziko – osrednji koncept, ki pa se izmika natančni definiciji. Če na moč gledamo iz perspektive *akterja*, jo je moč definirati kot aspekt socialnih odnosov t.j. kot zmožnost pripraviti nekoga, da naredi nekaj, česar drugače ne bi naredil; če pa na moč gledamo skozi *sistemsko perspektivo*, vidimo, kako *razlike v moči*, ki so vtakne v strukturo družbe, konstituirajo socialne odnose.

interakcija učitelj – učenec (Barnes 1971; Stubbs 1983) – vprašanja uporabljajo predvsem govorniki, na strani katerih je socialna / družbena moč.

:*Ukazi in direktive*

Direktivo je moč (Coates 1993) definirati kot govorni akt, s katerim se poskuša nekoga pripraviti do tega, da bi le – ta nekaj storil. Goodwin (1980; 1988; 1990, prav tam) je opazoval skupinsko igro fantov in deklet na ulicah Philadelphie. Opazil je, da fantje uporabljajo drugačno vrsto direktiv kot dekleta. Fantje so uporabljali eksplicitne ukaze (npr. *daj mi, umakni se mi...*) – direktive so preferirali eksplicitno z namenom vzpostavljanja *statusnih razlik* med udeleženci igre. Dekleta pa so nasprotno tipično uporabljala blažje direktive (npr. ang. *let's* - *pojdimo, ali ne bi šli...*) – jezikovna oblika *let's* v predlagano akcijo vključuje tudi govornika. Goodwinova poudarja, da uporaba različnih vrst direktiv pri dekletih in pri fantih ne pomeni, da so dekleta nezmožna uporabe odločnejših direktiv v drugačnih kontekstih (npr. v debatah med moškimi in ženskami). Trdi, da uporabljene lingvistične forme odražajo socialno organizacijo skupine; fantovska skupina je organizirana *hierarhično*, skupina ima vodje, ki uporabljajo zelo močne direktive, s katerimi le – ti demonstrirajo nadzor nad ostalimi člani, medtem ko dekliška skupina ni organizirana hierarhično; vsa dekleta na enakovrednih temeljih sodelujejo pri odločanju.

Marianne Engel (1980, prav tam) je pri opazovanju igre staršev z njihovimi otroci ugotovila, da se očetje nagibajo k dajanju direktiv; ne samo, da so bili očetje bolj direktivni kot matere, bili so tudi bolj direktivni do svojih sinov kot do svojih hčera. Te lingvistične razlike ponovno odražajo razlike *v organizaciji*; matere doživljajo interakcijo kot priložnost za učenje otrok, kako naj se *odločajo*, očetje so bili manj zavzeti za otrokove želje, predstavljali so nove *ideje*.

Iz zgoraj navedenega je moč potegniti sklep, da očetje in matere tokom vzgoje vršijo do neke mere drugačno didaktično poslanstvo, ki je po vsej verjetnosti utemeljeno v (vsaj v nekaterih osebnostnih karakteristikah) drugačni osebni strukturi tako moških kot žensk. Ta drugačnost je 'zapovedana' s strani družbe in se prične uveljavljati z drugačnimi vzgojnimi pristopi in pričakovanji, ki jih starši gojijo do deklic in fantov – in krog transmisije 'kulture spolov' je sklenjen – takšna delitev vlog je po vsej verjetnosti funkcionalna, drugače se ne bi vzpostavila in obdržala. Vprašanje pa je, kakšne vrste funkcionalnost to je? Ali bi bili moški in ženske še vedno zanimivi eni drugim (kar je očitno funkcionalno, če ne zaradi drugega, vsaj kar se tiče nadaljevanja vrste), če med spoloma sploh ne bi bili drugih razlik kot bioloških?

:Preklinjanje in tabu jezik

Gomm (1981, po Coates 1993) je posnela štirinajst pogovorov med mladimi angleškimi govorci; udeleženci so bili v petih primerih pogovorov samo ženske, v petih primerih pogovorov samo moški, v štirih primerih pa so bili skupine govorcev sestavljene tako iz moških kot iz žensk. Zabeležena uporaba kletvic je pokazala razliko v frekvenci le – teh med moškimi in ženskami: moški govorcev so preklinjali bolj pogosto kot ženske govorcev. Še več, tako moški kot ženske so preklinjali bolj pogosto v prisotnosti lastnega spola; moška uporaba kletvic je dramatično padla v primerih spolno – mešanih pogovorov... Te ugotovitve je potrdila tudi študija Emmeta Hudsona (1992).

Zakaj v primerih pogovorov med spoloma moški uporabljajo manj prepovedanih besed? Očitno se glede na to, da ženske na splošno uporabljajo manj le – teh, prilagodijo 'nežnejšemu' spolu; ali to kaže na to, da je (vsaj kar se tiče komunikacije), prava moč v ženskih rokah? Ali je (tudi) to dokaz za to, da je *dominanten spol v bistvu ženski spol*, moški pa so zgolj prestižni spol v smislu, da če jim družbeno ne bi bila pripisana prestižnost, za dominantni spol ne bi bili privlačni (glej tudi poglavje Fonološke in slovnične razlike med spoloma)?

Vseeno pa obstajajo evidence (De Klerk 1992, prav tam), da govorcev poznajo širok spekter 'prepovedanih' besed in da uporaba le - teh med njimi narašča. Še več, raziskave, ki so se osredotočile na ženske pripadnice delavskega razreda iz revnih mestnih četrti (Hughes 1992, prav tam), so dognale, da je uporaba tabu besed med takšnimi govorkami pogosta.

Ali je možno, da so se te ženske sprijaznile z brezizhodnostjo svojega položaja v smislu napredovanja v višji socialni razred in na ta račun 'znižale merila' za uporabo prestižnih besednih form (glej poglavje Fonološke in slovnične razlike med spoloma)?

:Poklon, pohvala

Raziskave na Novi Zelandiji, v Združenih državah Amerike in v Veliki Britaniji kažejo na to (Coates 1993), da ženske dajejo in sprejemajo več komplimentov kot moški. Komplimenti, ki jih ženske dajejo drugim ženskam, se od tistih, ki jih moški dajejo drugim moškim razlikujejo tako v tonu kot tudi v namenu (ang. topic). Za ženske v družbi drugih žensk dajanje in prejemanje komplimentov ni nič posebnega oz. nenavadnega, je vsakdanje dogajanje. Ženske so nagnjene k temu, da pohvalijo izgled ena druge. Moški za razliko od žensk neradi dajejo komplimente drugim moškim. Za razliko od žensk tudi ne hvalijo izgleda eden drugega, pač pa se komplimenti med njimi na-

našajo na lastnino in spretnosti. Komplimenti običajno delujejo kot pozitivne strategije vljudnosti (Coates, prav tam) – ‘poskrbijo’ za potrebe sogovornika v smislu priznanja, odobravanja.

Zanimiva je ‘distribucija predmetov’ pohval med spoloma – na to, čemu pripadniki istega spola namenjajo svoje vzajemne komplimente, je moč gledati kot na potrditve stereotipov o tem, da je ženskam zunanji izgled res zelo pomemben; moškim pa lastnina in spretnosti. Zakaj je temu tako? Ali se poglaviti razlog skriva v ‘očeh’ nasprotnega spola; lepa in urejena ženska pritegne moški pogled,²⁶ premožen in spreten moški pa ‘ujame’ ženski pogled? Vsakodnevne izkušnje glede dinamike odnosov med spoloma kažejo, da temu je tako...

::Vljudnost

Da so ženske bolj vljudne od moških (Coates 1993) je del ljudskega vedanja, prav tako pa to trdijo tudi lingvisti. Penelope Brown (1980, prav tam) je proučevala jezik žensk in moških v skupnosti Mayanov v Mehiki; testirala je hipotezo, da so ženske vljudnejše od moških. Avtorica trdi, da je raven vljudnosti, ki pritiče dotični interakciji, odvisna od socialnih odnosov udeležencev le – te. To z drugimi besedami pomeni, da naj bi bila raven vljudnosti dober indikator socialnih odnosov. V vsakem jeziku obstajajo *členki*, s pomočjo katerih je možno modificirati moč govornega akta. Uporabljeni členki bodisi ojačajo bodisi oslabijo izrečeno. V angleškem jeziku govorec lahko uporabi npr. modalne pomožnike *may*, *might*, *in could* ter modalne prislove *perhaps*, *possibly*, *maybe* kot ‘orodje’ za previdno izražanje – kot taki delujejo v smislu negativne vljudnostne strategije. V jeziku Tzeltal, ki ga govorijo Mayani, ravno tako kot tudi v vseh drugih jezikih, je govor moč ‘naglasiti’ bodisi v smislu *pozitivne* kot tudi v smislu *negativne vljudnosti*.

Ob primerjavi (prav tam) števila uporabljenih členkov²⁷ je Brownova ugo-

²⁶Brake (1984) to tematiko zastavi nekoliko drugače - širše: “Presoja žensk... določa njihova *ženskost*. Cenjene so po njihovi spolni zaželjenosti in njihova ženskost se opredeljuje po njihovem odnosu do potrošnje (videz, okus, modna osveščena, obleka, otrokov videz, dom)”. Frith (1978) trdi, da ...dekliska kultura postane kultura sobe, kraja, kjer se dekleta zbirajo, poslušajo glasbo in druga drugo učijo ličenja, vadijo plesanje, primerjajo spolne zapiske, kritizirajo druga drugo, kako so oblečene, in klepetajo. Ta ugotovitev, stara malo manj kot trideset let, po vsej verjetnosti tudi v današnjih časih še (vsaj delno) drži.

²⁷Brownova (Coates 1993) je testirala tri hipoteze: 1. ženske uporabljajo več ojačevalnih členkov, ko govorijo z drugimi ženskami (veliko pozornosti namenjajo sogovorničnim emotivnim potrebam); 2. ženske uporabljajo več ‘slabitenih’ členkov, ko govorijo z moškimi (ne ozirajo se v veliki meri na njihove emotivne potrebe); 3. ko ženske govorijo z drugimi ženskami, uporabljajo več členkov, kot takrat, ko govorijo z moškimi. Ugotovila je, da ženske ne uporabljajo več ojačevalnih členkov, govorec z drugimi ženskami – pravzaprav so jih uporabile več, ko so govorile z moškimi. Niti niso ženske uporabile več ‘slabitenih’ členkov, ko so se pogovarjale z moškimi, več so jih uporabile v pogovorih z drugimi ženskami.

točila, da jih ženske očitno uporabljajo v večji meri kot moški – ženske so v skupnosti Mayanov vljudnejše od moških. Zaključila je, da se ženski in moški govor, kar se tiče vljudnosti, sistematično *razlikujeta* med seboj. Zdi se, da se ženske zavedajo, da je lahko tisto, kar izrečejo, za sogovornika ogrožujoče, s povedanim se mu lahko zmanjša ugled (ang. it is face trethening). Moški govor je manj vljuden, je bolj 'stvaren' oz. neposreden (ang. matter – of – fact).

::Jezik moči in jezik ne – moči?

Strukturne socialne variacije (Coates 1993), ki jih je najti v govornih skupnostih, je moč interpretirati na več kot en način. Ženske kot socialna skupina so povsem jasno različne od moških. ...dva poglobitna pristopa k spolno pogojenim razlikam v jeziku odražata dva različna pogleda na status žensk kot skupine. Prvi – pristop preko *dominance* – vidi ženske kot zatirano skupino ter posledično lingvistične razlike med moškim in ženskim govorom interpretira v terminih moške dominance in ženske podrejenosti. Raziskovalci, ki so nagnjeni k uporabi tega modela, želijo pokazati / dokazati, kako je moška nadvlada 'posredovana' preko jezikovne prakse. 'Delati' moč je pogosto način 'delanja spola' (glej poglavje Spol). Še več, vsi udeleženci v diskurzu, tako ženske kot moški, preko jezika, ki ga uporabljajo, sodelujejo v ohranjanju in posredovanju moške dominance in ženske podrejenosti... Drugi pristop – pristop preko *razlik* – poudarja idejo, da moški in ženske pripadajo različnima *subkulturama*. Ta pristop je relativno nov. Zdi se, da je 'odkritje' moške in ženske subkulture, ki se med seboj razlikujeta, neposredni odraz upora žensk temu, da se jih tretira kot manjšinsko oz. podrejeno skupino. Ženske sedaj poudarjajo, da imajo drugačen 'glas', drugačno psihologijo ter drugačno izkušnjo ljubezni, dela in družine kot moški (Humm 1989, po Coates 1993). Razlike med moškim in ženskim govorom so v lingvističnih terminih interpretirane kot odraz in vzdrževanje 'spolno' specifičnih subkultur.

Glede na nekatere ugotovitvi o sociolingvističnih razlikah med ženskami in moškimi oz. o njihovih različnih vlogah v komunikaciji, ki so navedene v pričujočem tekstu, je na mestu vprašanje: ali so ženske v družbenem življenju res brez vsakršne moči oz. ali je moč, ki jo one 'držijo v rokah' občutno manjša od moči, ki se nahaja na strani moških? Vsaj kar se tiče pogovarjanja (in najbrž še česa), je najbrž moč trditi, da ženske niso brez vsakršne moči – toda njihov moč je drugačne narave kot moč moških: bolj so dovzetne za potrebe sogovornika, so bolj vljudne, uporabljajo več vprašanj (nadzor poteka pogovora) in sklepnih vprašanj (vzpodbujanje pogovora), manj preklinjajo in moški manj preklinjajo v njihovi bližini... Moč žensk resda ni tako vidna oz. opazna kot moč moških (potreba po dominanci v pogovoru, prekinjanje sogovornic...),

toda to še ne pomeni, da je ni. Na moško 'glasnost' in na žensko 'tihost' je moč gledat tudi kot na *komplementarnost*. V večini družb so moški pomembni v 'zunanjem' (javnem) svetu, ženske pa v 'notranjem' (privatnem).²⁸ Tako eni kot drugi so nosilci moči, čeravno ne moči enake vrste. Prava, 'temeljna' moč je običajno skrita, neopazna, ni je čutiti in zaznati...

Ženske imajo (Godina 2005) zaradi pozicije prvih in izvornih objektov nege otrok neko izjemno *dominantno pozicijo v libidinalni ekonomiji*. To pozicijo je Jacques Lacan označil z ugotovitvijo, da je Bog ženskega spola. ...na osnovi vsebinske analize kulturnih procesov je mogoče uvideti, da v tradicionalnih družbah položaj žensk nikakor ni bil tako slab, kot so si laični zahodnjaki in feministke praviloma predstavljali. ...če analiziramo, denimo bolj temeljito obrede poročanja, je povsem jasno razvidno, da je bil položaj žensk v resnici nadrejen moškemu. Da so bile ženske *vredne bistveno več* kot moški. ...ko so moški vstopali v poročne menjave, so praviloma vedno morali sami sebi dodajati še zunanjo vrednost. ...v vsaki družbi so morali sebi dodati tisto, kar je bila točno v tej družbi najvrednejša dobrina. ...šele tako oboroženi z ustreznimi količinami najvrednejših dobrin so lahko upali na nevesto. ...moški so bili vredni natančno toliko, kolikor so bile vredne dobrine, ki so si jih dodali. Torej sami niso bili vredni nič.

V današnjem času glede 'bazičnega' vrednotenja spolov prihaja do nekaterih premikov. Godina (2005) piše, da se ob upoštevanju zgoraj navedenega tranzicija ženske vloge, povezana s pohodom žensk v sfero zaposlovanja, politike in javne moči, pokaže v kaj zanimivi luči. Kajti danes si moški praviloma več ne dodajajo zunanje vrednosti zato, da dobijo nevesto. Kar pomeni, da vstopajo v menjavo za žensko le oni sami. Kar je bil prej privilegij žensk. To pomeni, da so moški očitno pridobili na vrednosti. ... jasno je, da je ženska vrednost in s tem *ženski položaj padel*.

Ženska gibanja so v zadnjem stoletju stopila v boj za pravice žensk, toda 'problematike' si očitno niso pogledala dovolj natančno oz. globoko. Kot kaže, je bila prejšnja sistemska ureditev oz. uravnilovka med spoloma na nek način (vsaj do določene mere) vzpostavljena *pošteno*; neprimerno ravnanje (v nasprotju s pričakovanji žensk) moških z ženskami (kjer se je pojavljalo), in neprimerno ravnanje (v nasprotju s pričakovanji moških) žensk z moškimi

²⁸Ženske (Eriksen 1995) so načeloma (univerzalno) podrejene moškim, toda: 1. obstajajo zelo velike variacije med različnimi družbami (od skorajda popolne enakosti med spoloma do družb, kjer se zdi vpliv žensk na lastno usodo omejen, 2. vprašljivi so sami pojmi, kot so hierarhija, rank, podrejenost; mogoče so ti izrazi še v največji meri odraz kulturnega zaledja antropologov – mogoče spola ne moreta biti enakovredna, pač pa *komplementarna*? Ni popolnoma res, da moški in ženske izraze moči in razlike v moči razumejo enako; mogoče ženskam ni v veliki meri (*veliki večini*) mar za zadeve, ki se moškim zdijo *prestižnega* značaja? Kaj je bilo prej: neenakost med spoloma ali 'družbena institucija' neenakosti? Znano je, da ženske, ki nimajo dostopa do religioznih in političnih položajev, svojo moč udeležajo na neformalen način... Podrejenosti žensk ni moč predvidevati *a priori*.

(kjer se je pojavljalo) je seveda stvar *drugačne oz. razširjene* razprave – toda tudi tu po vsej verjetnosti ni moč predpostaviti *a priori* nega nasilnega vedenja moških nad ženskami... in obratno... Tematika zelo verjetno ni tako enostavna, kot se zdi na prvi pogled oz. kot jo je potrebno / zapovedano videti v maniri politične korektnosti...

!!TOREJ, ALI STEREOTIPI O JEZIKOVNIH RAZLIKAH MED SPOLOMA DRŽIJO?

V pričujočem tekstu so predstavljene *nekater*e sociolingvistične razlike med moškimi in ženskami ter podane *nekater*e možne razlage le – teh oz. vzroki za njihovo pojavljanje.

Za dodatni / podrobnejši / z drugačnih perspektiv pregled razlik v komunikaciji med moškimi in ženskami glej tudi npr. Gray, John (1992): Moški so drugačni, ženske tudi; Tannen, Deborah (1990): You Just don't Understand - Women and Men in Conversation; npr. 'pomenskih razlik' med spoloma, če jih je moč tako poimenovati, t.j. razlik v razumevanju povedanega, v razumevanju sporočil med vrsticami, podajanjem le – teh... se sestavek ni dotaknil.²⁹

Velika večina navajanih avtorjev v sestavku, ki so se raziskovalno ukvarjali s problematiko sociolingvističnih razlik med spoloma, je ženskega spola. To najprej pove, da jih ta problematika iz določenih razlogov očitno bolj zanima kot moške; bodisi jim je ta aspekt družbenega življenja bližji *a priori*, bodisi v lingvistični asimetričnosti med spoloma vidijo problem. Ali pa temu sploh ni tako in *je izbor avtorjev* narejen z nesrečno (pristransko) roko...

Zaradi pretežno ženske strukture navajanih avtorjev je možno, da so podane ugotovitve (nekoliko) pristranske. Ta pomislek navedenim ugotovitvam in sklepom ne jemlje verodostojnosti, saj so podatki oz. evidence pridobljene v tolikšni meri na objektivni način, kot je to le možno. Do določene mere so po vsej verjetnosti pristranska tudi razmišljanja avtorja pričujočega teksta; ali je popolna objektivnost in tako tudi spolno nevtralni diskurz o problematiki spolov sploh možen?...

V pretežni meri so bile navedene sociolingvistične razlike med spoloma ugotovljene na primerih govora angleških in ameriških govorcev oz. skupin govorcev. Po vsej verjetnosti so ugotovitve (vsaj v določeni meri) prenosljive tudi na naš kulturni milje. Če ne drugega, so tudi v naši kulturni sredini prisotni zelo podobni stereotipi o razlikah med moškimi in ženskami, kar

²⁹Neki nemški avtor (naslov in letnica nista znana) je npr. sestavil 'slovar' za dešifriranje sporočil med spoloma...

zgoraj navedeni trditvi podeljuje določeno mero veljavnosti..., nenazadnje pa tudi mi sodimo v t.i. zahodni svet – smo dediči podobnih vrednost in pogleda na stvarnost.

Iz navedenih sociolingvističnih razlik med spoloma v sestavku je moč potegniti sklep, da moški in ženske (sicer) govorijo isti jezik, toda uporabljajo ga na *različne načine*. Razlike so fonološke, slovnične, besednjaške oz. slovarske (razlike v 'uporabljanju' besed), pojavljajo se v komunikacijski kompetenci, v govornem stilu... Ženski govor je moč (do neke mere) opisati kot *govorico solidarnosti* oz. (vzajemne) pomoči, moški govor pa je moč (do neke mere) opisati kot *govorico tekmovalnosti in hierarhije*; to ločevanje ni mišljano ostro, sploh pa vse kaže na to, da v do sedaj tipično žensko govorico (vsaj v zahodnem svetu) postopoma 'vstopajo' elementi moškega govora in obratno... Ta razlika zelo verjetno (vsaj v določeni meri) odraža (zaenkrat še) večjo vrednost žensk (glede na dominantno pozicijo v libidinalni ekonomiji zaradi pozicije prvih in izvornih objektov nege otrok (Godina 1995); glej poglavje Jezik moči in jezik nemoči?)...

Wardhaugh (2002) povzema rezultate različnih študij o sociolingvističnih razlikah med spoloma z ugotovitvijo, da evidence v veliki meri kažejo na to, da se moški in ženske razlikujejo glede na jezik, ki ga uporabljajo, ker moški in ženske v družbi pogosto vršijo različne vloge. Moč je pričakovati, da bolj kot so te vloge različne, večje bodo razlike; navedeni sklep podkrepljujejo evidence, da se največje razlike v uporabi jezika med moškimi in ženskami pojavljajo v družbah, v katerih so vloge moških in žensk najbolj jasno razlikovane – fante *se vzgaja*, da se vedejo kot moški, dekleta *se vzgaja*, da se vedejo kot ženske.

V (vsaki) družbi (poleg ostalih, npr. etničnih, medgeneracijskih...) obstaja precej *stereotipov*,³⁰ ki zadevajo vedenje oz. značilnosti tako moškega kot ženskega spola. Za veliko večino oz. vsaj za 'najbolj močne' izmed njih (npr. 'ženske ne povejo nič pametnega', ženske govorijo več kot moški', 'moški izkoriščajo ženske tudi na pogovornem področju', 'moški se ne znajo pogovarjati'...) se izkaže, da 'držijo' samo glede na *uporabljeni zorni kot* (stereotipi o ženskah so bolj ali manj 'uporabni' samo dokler so opazovalci žensk moški in obratno; stereotipi o moških so bolj ali manj 'resnični' samo dokler so njihovi opazovalci ženske); glavno gibalno za takšno dogajanje je po vsej verjetnosti iskati v *moško oz. ženskocentričnosti*... Sploh pa vsakršne vrste generalizacij po pravilu zajamejo ne ravno velik del predmeta zanimanja...

Negodovanje nad nasprotnim spolom (nad razlikami!) je značilnost tako

³⁰Ko preko karakteristik nekaj članov skupine konstruiramo poenostavljen (Goddard et Patterson 2000) in omejen model, ki ga nato apliciramo na celotno skupino, ustvarjamo *stereotipe*. Stereotipi so pogosto pretirane, sestavljene slike, podobne karikaturam.

moških kot žensk. Oni so prepričani, da bolj negodujejo one, one so prepričane, da v večji meri godrnjajo oni... Kaj bi se zgodilo, če tega negodovanja ne bi bilo več? Kaj bi se zgodilo, če bi bil svet naseljen z androgini ljudmi? Ali bi se prenehal vrteti okoli svoje osi? Ta scenarij je po vsej verjetnosti tudi eden izmed (bolj) možnih...

Odnos moški – ženska / ženska – moški je gibalo našega sveta (vsaj zaenkrat še). V smislu *komplementarnosti* so moški (v veliki večini primerov) potrebni ženskam, ženske pa moškim; kot (eno izmed) bazičnih motivacijskih sil nas ljudi je moč prepoznati libidinalno energijo...

Rešitev za bolj strpne odnose med spoloma je *vzajemno zavedanje ter spoštovanje* teh razlik; pogosto se dogaja, da marsikdo (tako moški kot ženske) izsiljuje svojega partnerja v smislu, da mora biti vse po njegovem, da je edini pravilni pogled na stvarnost bodisi moški bodisi ženski. Na takšno gledanje se zelo hitro nacepijo nerealna pričakovanja in zahteve – in vojna med spoloma je tu. In potem je vsaka peta pretepena... in vsak peti 'kastriiran'... ali obratno...

Vemo, da smo si moški in ženske med seboj različni biološko; to nam doma in v šoli povedo. Kdo pa nam eksplicitno pove, da svet in svoje mesto v njem (vsaj do določene mere) doživljami v različni luči? In da smo do te različnosti 'upravičeni' in da je možno, da ta različnost ne bi bila ogrožujoča? Največkrat je ta nekdo izkušnja lastne kože (če smo seveda odprti do njenih sporočil...).

Temeljni kamen antropologije je koncept (*med*)*kulturnega relativizma*. Kulturni relativizem (Barfield 1997) je ideja, da je moč prepričanja in prakse drugih (*tistih, ki so od nas različni*) najbolje razumeti v luči dotične kulture, kateri le – ti pripadajo; način (Eriksen 1995), na katerega živimo / živijo, je samo eden izmed množstva načinov, ki so jih razvili oz. sprejeli ljudje.

Ideja temelji na evidencah, da so si kulture med seboj različne. Njena *moralna aplikacija* pa je, da nobena kultura ni večvredna od druge oz. edina prava in edina 'resnična'; ali lahko katerakoli družba (Monaghan et Just 2000) zahteva monopol nad moralno resnico v smislu, da je odkrila superiorni set norm in pravil?

Ali lahko katerikoli 'spol' zahteva od drugega 'spola', naj se popolnoma podredi njegovemu videnju stvarnosti, njegovim potrebam, željam in zahtevam? Upoštevanje oz. 'življenje' (*med*)*spolnega relativizma* je še kako na mestu... Pričakovati, da bodo moški kadarkoli res razumeli ženske in da bodo ženske

kadarkoli res razumele moške³¹ (ne glede na to, kaj pravijo...), je najbrž precej utopično. Zavedanje razlik med spoloma ter posledično medspolno spoštovanje in temu primerni odnosi med tema dvema različnima kulturama oz. svetovoma pa so izvedljivi...

Določena vrsta (socialne) moči se nahaja na moški strani, določena vrsta moči pa na ženski strani (glej poglavje Jezik moči in jezik ne – moči?)... Zdi se, da je vpeljani družbeni sistem (vsaj kar se tiče čistih osnov) *uravnotežen* (*vsaj kolikor toliko*) ali celo pošten...; glede na trenutno še vedno potekajočo redefinicijo le – tega je evidentno, da družbeni sistemi niso nespremenljivi – je pa po vsej verjetnosti, če ne nujno, pa vsaj zaželeno, da pri vzpostavljanju novega družbenega dogovora med spoloma sodelujejo vse vpletene strani (težko zamisljivo je, da pri vspostavljanju dosedanjega družbenega dogovora glede odnosa med spoloma niso bile soudeležene tudi ženske) in da je končni rezultat le – tega prav tako uravnotežen oz. uravnotežen na neki novi / višji ravni...

Nenazadnje, kaj je bolj pomembno, pogovarjati se o medsebojnih odnosih ali o avtomobilih in športu?

V naši (in najbrž že v marsikateri) kulturi so *enako pomembni* tako pogovori prve kot tudi pogovori druge vrste. Karikirano rečeno; če se ženske (v večji meri kot moški) ne bi pogovarjale o tistem, o čemer se pogovarjajo in *na način*, na katerega se pogovarjajo, svet po vsej verjetnosti ne bi bil tako prijeten, kot zna biti, če pa se moški (v večji meri kot ženske) ne bi pogovarjali o stvareh, o katerih se pogovarjajo oni in *na način*, na katerega se pogovarjajo, bi najbrž še vedno hodili peš... Zdi se, da se moški in ženske v zadnjem času (če se niso že tudi prej) vsaj v naši, t.i. zahodni kulturi vedno bolj 'znajo' pogovarjati tudi o tematikah, ki so bile še do predkratkim v večinski domeni nasprotnega spola...

Sploh pa, zakaj smo namesto na podobnosti med spoloma osredotočeni predvsem na razlike?...

³¹ *Heterološka izkušnja* (Šterk 1998) je vsaka izkušnja, ki nam je tuja. ...zmožnost participacije v 'drugačnosti' se navezuje na koncept empatije, "reprodukcije, imaginarnega prenosa stanja zavesti" (Vendler 1994). Končna točka, ki omejuje polje spoznavanja tujega... je nezmožnost popolne empatije, ki poteka po liniji razlik v kulturah, jezikih, zadeva spolno razliko ali pa katero drugo. Zakaj je nezmožnost empatije epistemološki, in ne samo metodološki problem, pojasni Levi – Strauss (1985): "Bitja in stvari, ki nas obdajajo že od rojstva,... vzpostavijo v slehernem izmed nas aparat kompleksnih referenc, ki tvorijo sistem: obnašanja, motivacije, implicitne sodbe... Premikamo se dobesedno s tem referenčnim sistemom, kulturne celote, ki so nastale zunaj njega, pa lahko opazimo le skozi popačenja, ki jim jih je ta sistem vtisnil. Lahko se zgodi, da jih zaradi njih ne moremo videti.

::LITERATURA

- B. T. (brez letnice). Strukturalizem: Claude Levi – Strauss in nastanek strukturalne antropologije. Sneto s spleta aprila 2005; <http://www.fhs-kp.si>.
- Barfield, T. (ed. 1997). *The Dictionary of Anthropology*. Malden, Oxford, Victoria, Berlin; Blackwell Publishing.
- Bernstein, B. (1979). *Jezik i društvene klase*. Beograd, Beogradski izdavačko – grafički zavod.
- Bošnjak – Orešnik, M. (brez letnice). *Osnove komuniciranja (sekundarni vir)*. Ljubljana, PTT srednješolski center.
- Brake, M. (1984). *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur*. Ljubljana, Republiška konferenca ZSMS in Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Coates, J. (1993). *Women, Men and language; A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. Harlow, Pearson Education Limited.
- Dobzhansky, T. (1982). *Evolucija čovečanstva*. Beograd, Nolit.
- Eriksen, T. H. (1995). *Small Places, Large Issues; An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. London. East Haven; Pluto Press.
- Goddard, A. et Patterson, L. M. (2000). *Language and Gender*. London and New York, Routledge.
- Godina, V. (1986). *Socializacija in procesi reprodukcije družbe*. V: *Anthropos*, št. 5 / 6, Ljubljana.
- Godina, V. (1995). *Drugost ženskega pogleda, ali zakaj nisem feministka*. V: *Delta*, letnik 1, št. 1 / 2, Ljubljana.
- Godina, V. (2005). *Misliti žensko*. V: *Večer*; Sobota, 12. marca.
- Hymes, D. (1980). *Etnografija komunikacije*. Beograd, Beogradski izdavačko – grafički zavod.
- Južnič, S. (1983). *Lingvistična antropologija*. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Leach, E. (2002). *Kultura i komunikacija*. Beograd, Biblioteka XX vek.
- Monaghan, J. et Just, P. (2000). *Social and Cultural Anthropology; A very Short Introduction*. Oxford, Oxford University Press.
- Pehnec, S. et al. (brez letnice). *Delavnica poti do dela in zaposlitve* (Priročnik za moderatorje delavnic – interno gradivo). Ljubljana, Zavod RS za zaposlovanje.
- Rus, V. S. (1999). *Sociopsihologija*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani (Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo).
- Rus, V. S. (2000). *Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije)*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani (Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo).
- Šterk, K. (1998). *O težavah z mano.; Antropologija, lingvistika, psihoanaliza*. Ljubljana, Študentska organizacija Univerze, Študentska založba.
- Šterk, K. (2005). *Zapiski s predavanj iz predmeta Lingvistična antropologija*. Ljubljana, fakulteta za družbene vede (Medfakultetni podiplomski študij antropologije).
- Wardhaugh, R. (2002). *An Introduction to Sociolinguistics*; Fourth Edition. Malden, Oxford, Melbourne, Berlin; Blackwell Publishing.
- Wesel, U. (1983). *Mit o matriarhatu*. Beograd, Prosveta (Biblioteka današnji svet).